

Vall Cerdana

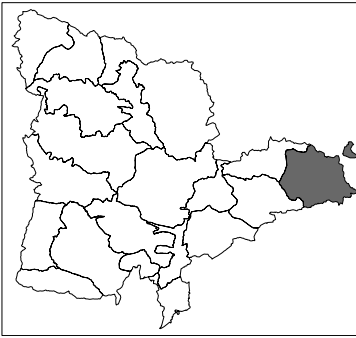
COMARCA:	Cerdanya	
SUPERFÍCIE:	32.163,5 ha	
MUNICIPIS:	Alp, Bellver de Cerdanya, Bolvir, Das, Fontanals de Cerdanya, Ger, Guils de Cerdanya, Isòvol, Llívia, Meranges, Prats i Sansor, Prullans, Puigcerdà, Riu de Cerdanya, Urús	
PAE	Inclou parcialment el Paisatge d'Atenció Especial de l'Alt Segre	

Figura 13.1: L'àmplia i lluminosa unitat de la Vall Cerdana és un veritable mosaic paisatgístic gairebé únic als Pirineus

Trets distintius

- Mosaic paisatgístic amb valors notables, tant a la Baixa com a l'Alta Cerdanya fruit de les característiques naturals i l'evolució històrica. Un territori amb capital a Puigcerdà, vila de referència també pels habitants dels pobles de l'altre costat de la frontera francoespanyola.
- La solana, l'obaga i la plana constitueixen els principals paisatges de la unitat.
- Estructura reticular dels paisatges agrícoles de la plana, creuats per la veta verda i blava del riu, entre el bressol dels colors lluminosos de la solana i el verd penetrant de l'obaga, culminats per alts cims blancs o grisos depenent de l'estació i sempre vigilats per la muralla del Cadí, ja fora dels límits de la unitat.
- Pobles distribuïts al redós de la plana, amb Puigcerdà en posició estratègica, que ha sabut mantenir la personalitat al llarg dels temps; tot plegat amenaçat per la banalització i l'homogeneïtat dels nous creixements urbanístics.
- Mas cerdà, centre de l'explotació agropecuària, com a nucli de transformació del paisatge de la plana i, antigament, també de la muntanya.
- Model econòmic que combina principalment pistes d'esquí de la Molina i la Masella, urbanització en «pletes» d'accés ràpid des de Barcelona a través del túnel del Cadí i important centre comercial a Puigcerdà. Aquest model ha suposat un canvi significatiu del paisatge.

Principals valors en el paisatge

- Mosaic agrícola amb camps delimitats per tanques verdes i esquitxat de masos, la visió des de Puigcerdà de l'àmplia plana cultivada i el tancament de les muntanyes i els contrastos cromàtics estacionals que ofereix la diversitat de cultius agrícoles.
- Riu Segre, la seva ribera i les sèquies i recs que s'endinsen en el *bocage* de la plana.
- Cims nevats del Puigpedrós, l'omnipresència de la Tosa d'Alp, les Penyes Altes del Moixeró i el Cadí que tanquen una vall anormalment àmplia dins dels Pirineus.
- La Batllia, amb Bellver de Cerdanya dalt del turó i tot el seguit de pobles al peu dels vessants o lleugerament enfilats que l'envolten.
- L'avetosa de Riu i els extensos boscos de pi negre de Guils.
- Petits prats enmig del bosc o penjats dels cingles al Moixeró i els coms de Das.
- Valls amagades de la Ribera d'Alp, de l'Inglà, amb el seu art rupestre, i la vall Tova.
- Petits pobles i masos de la solana, Tallendre, Ordèn, Éller, Cortàs, la Bastida..., allunyats del brogit de la vall.
- Ric patrimoni romànic, l'extensa xarxa de carrerades i camins rurals i el mas cerdà.

Figura 13.2: La desforestada solana de la Cerdanya desplega les seves característiques més típiques en els nuclis de Ger i Bolvir

Figura 13.3: La privilegiada localització de Puigcerdà fa que la vila sigui un referent visual des de quasi tota la vall

Figura 13.4: El murallam nord de la serra del Cadí atrau les mirades de qui visita i qui viu a la Vall Cerdana

Figura 13.5: El Segre és el riu per excel·lència de la unitat, però afluents com el riu d'Aravó conserven estampes realment bucòliques

Elements naturals que constitueixen el paisatge

Una història geològica particular que l'ha dotat d'uns límits orogràfics clars, unes condicions climàtiques específiques dins del Pirineu i una història que ha fet arribar fins als nostres dies un medi natural altament antropitzat i modificat. Aquestes són les senyes d'identitat de la Vall Cerdana, segurament una de les unitats de paisatge més clares del Pirineu.

Els límits naturals de la Vall Cerdana engloben dos estats i, per tant, s'escapen dels límits estrictes marcats pel present catàleg de paisatge. Són el coll de la Perxa al nord-est; el massís del Carlit (2.921 m), la vall de Querol i el Puigpedrós (2.905 m) al nord; l'estrenyiment del Segre a Sant Martí dels Castells a l'oest; i la carena del Moixeró passant per la collada de Toses fins al pic d'Eina (2.786 m) al sud.

Figura 13.6: Aspecte de l'àmplia i lluminosa Vall Cerdana, amb el poble de Prats en primer terme i el cim del Puigpedrós al fons

Centrats només en el sector corresponent a la part de la comarca de la Cerdanya, la Vall Cerdana queda constituïda per conjunts naturals força ben definits: la plana, amb l'enclavament de Llivia, i la muntanya. Aquesta divisió és possible gràcies a la clara ruptura del pendent que es produeix en la transició dels materials sedimentaris que ocupen el fons de la vall i les roques cristal·lines, metamòrfiques o calcàries que delimiten els vessants. A la muntanya també hi ha dues parts ben diferenciades: la solana i l'obaga. La primera ocupa els estreps del cim del Puigpedrós i la segona se situa a l'ombra de la llarga carena que baixa del Puigmal (2.910 m) pel pas dels Lladres i el coll de la Creu de Meians, cap a la collada de Toses (1.800 m). Des de la collada, la carena envolta la vall de la Molina i fa la divisòria amb les valls del riu

Rigard a la comarca del Ripollès, i les del Llobregat i el Bastareny a la del Berguedà.

La solana i l'obaga de la Cerdanya són dos conjunts biogeogràfics i històrics que es plasmen en el paisatge actual amb diferències notables des del punt de vista de la vegetació. Els boscos de coníferes han avançat molt més ràpid el procés de colonització natural en el vessant orientat al nord que no pas les pinedes subalpines que resten força estabilitzades per damunt de la cota dels 1.900 m a la solana. D'altra banda, els relleus cimers d'un i altre costat són substancialment diferents.

Mentre al sud ressalten els blancs de les calcàries paleozoïques, al nord, els granits queden coberts per la verdor grisenc dels líquens.

Figura 13.7: Els camps i prats del voltant del petit poble d'Éller, a la vall Tova, es van abandonant i experimenten un procés de naturalització i revegetació progressiu

La conca cerdana és, en realitat, una gran fossa d'origen tectònic, o sigui, una dovella enfonsada per falles orientades de NE a SO i recoberta per sediments terciaris i quaternaris que constitueixen la base dels sòls de la depressió. En contrast, les roques paleozoïques de granit, gneis, pissarres i gresos es troben principalment al nord i al sud-est de la unitat, mentre el bloc aixecat al sud es correspon amb la base de la unitat geològica coneguda com el mantell del Cadí, que dona lloc a les calcàries devonians de les serres del Moixeró i la Tosa d'Alp. La Vall Cerdana és, per tant, un relleu deu milions d'anys més jove que la serralada pirinenca i aquesta peculiaritat geològica l'ha fet específicament diferent dels paisatges que l'envolten. Un antic llac va acumular les aigües a la depressió que es va formar a la fi de l'època miocènica. La sedimentació en el seu interior fou la responsable dels

materials d'origen lacustre que van permetre l'establiment de fèrtils sòls, una vegada es van retirar les aigües tot obrint-se pas pel curs de l'actual riu Segre.

Aquesta variada geologia es fa notar en el paisatge i el relleu, mentre les serres que baixen de les altures són suaus i ordenades en valls paral·leles de cursos d'aigua temporal i petits rierols, a les capçaleres s'hi poden albirar petits circs glacials d'antigues glaceres que no van arribar mai al fons de la vall com les de Comaoriola i Coma Pregona, a la Tosa d'Alp, o les de Malniu i Engorgs, als peus del Puigpedrós. Altres rastres glacials sí que es poden trobar a la plana, com les morrenes terminals de la gran glacera del Querol, que va arribar fins a l'actual població de Puigcerdà.

La plana cerdana no és tan plana com el seu nom indica: multitud de petits turons s'hi aboquen, en especial d'Urús a Bellver. Són els testimonis de l'erosió dels materials tous lacustres que en alguns casos, i per l'acció accelerada de la intervenció humana, donen lloc a relleus erosius, com ara *badlands*, que acolorixen la verdor de la plana alhora que degraden els seus sòls. També cal destacar la naturalesa calcària d'alguns d'aquests turons, com els d'Isòvol, amb interessants formacions càrstiques, que també apareixen a la Fou de Bor i als ressals erosionats del tossal de Nas, que posen al descobert tota la seqüència de materials lacustres amb un fort impacte visual en el paisatge.

Figura 13.8: Les Tutes són uns turons propers a Nas i Olià, a l'extrem sud-oest de la plana de Bellver de Cerdanya, formats per materials fàcilment erosionables i de vistosos colors rogencs

El clima en general de la Cerdanya és força sec, degut al fet que les muntanyes que l'envolten barren el pas als corrents d'aire humit, que

precipiten el seu contingut en forma d'aigua o neu als seus cims. És el fenomen conegut com a ombra pluviomètrica, que afecta tant les adveccions d'origen atlàntic com les mediterrànies. Els vents predominants que penetren a la comarca són el llevant, que baixa després d'ultrapassar el massís del Puigmal o bé ho fa per les collades de Toses, de Jou i de Pendís, tot provocant pluges. Pel nord-est, passa el coll de la Perxa el vent mediterrani procedent del Rosselló, i el de l'oest penetra per la vall del Segre, podent ser d'influència mediterrània o bé atlàntica, però molt eixut. Per la vall de Querol prové, del nord-oest, el vent de caràcter oceànic, després d'haver sobrepassat el coll de Pimorent. Aquests punts elevats d'entrada de les masses d'aire fan que l'atmosfera cerdana sigui molt clara i tingui més de 2.500 hores de sol anuals. L'elevada radiació solar provoca fortes evaporacions, fet que condiona la vegetació. El paisatge de la Vall Cerdana conté molts altres elements climàtics, com el torb a l'hivern, quan el vent fort fa caure la neu a la vall en forma de borruçada. La llum i la calor de l'estiu rosteixen els rostolls i totes les solanes. L'acumulació d'aire fred, que li costa d'escalar-se per la vall del Segre, és la responsable de les gebrades i boirines hivernals. I quan les borrasques són fortes, deixen un mantell blanc arreu a l'hivern, o descarreguen amb força els núvols que es formen damunt dels cims en les tempestes d'estiu.

Figura 13.9: Bellver de Cerdanya i la plana que l'envolta des del Serrat de Gallissà, a la primavera

Tot i la seva elevada altitud mitjana, aquesta unitat presenta un fort gradient de temperatures i de precipitacions, molt determinades per les característiques orogràfiques de l'àmbit. L'ampli fons de vall registra les temperatures mitjanes anuals més elevades, amb uns valors que oscil·len entre els 9 i els 11°C; contràriament, les més baixes es registren a les zones més elevades situades al nord i al sud de la

plana, arribant als 4-5°C. Pel que fa a les precipitacions, la distribució és més irregular i no segueix les mateixes pautes que la temperatura. En aquest cas, cal destacar la reducció de pluviometria que experimenta la Vall Cerdana, enregistrant valors totals anuals mínims a l'àrea de Bellver i Prullans d'entre 600 i 700 mm; en canvi, els valors màxims no tenen lloc a les serralades del nord de la unitat sinó a les que es troben al sud-est, a la muntanya de Saltèguet, on s'assoleixen quantitats que superen els 1.250 mm anuals. Aquesta major humitat queda reflectida en la vegetació; és justament a sotavent del coll de Pendís on es troben els únics faigs (*Fagus sylvatica*) de tota la comarca, que responen a les humitats relatives sensiblement superiors, o la important avetosa (*Abies alba*) sota la collada de Toses, que posa de manifest l'acumulació de neu a l'hivern.

Figura 13.10: Extensos boscos de coníferes cobreixen els vessants de la vall de la Molina. A la fotografia s'observa una de les colladetes de Toses

La Vall Cerdana és la conca alta de la vall del Segre, a la qual es troben les seves fonts, tot just al costat francès, a la clotada de sota mateix del pic del Segre (2.848 m). Les seves aigües voregen els pobles de Llo i de Sallagosa, travessen l'enclavament de Llivia i entren definitivament a la Vall Cerdana sota Puigcerdà, on rep les aigües del riu Reür, que recull el drenatge de la conca del riu d'Angostrina; més endavant també hi conflueix el cabalós riu de Querol o d'Aravó. El Segre avança per la plana rebent, a banda i banda, els afluents que provenen de la muntanyes, tant de la solana com de l'obaga. La plana regada pel Segre és d'una gran bellesa per la seva harmonia de prats, conreus i per la vegetació en galeria de les seves riberes. És un curs tranquil, d'aigües calmades fins a l'estret d'Isòvol, on un petit congost dona entrada a una nova plana, coneguda com la Batllia o Petita Cerdanya, presidida pel turó ocupat per Bellver de Cerdanya.

Els principals afluents de la solana (dreta del Segre) són el riu d'Aravó i el riu Duran. Quant al sector de la muntanya de la baga (esquerra del Segre), els corrents d'aigua són menys importants pel que fa a cabal i recorregut, però de més acusat desnivell a causa de la configuració de la muntanya. El principal és el riu d'Alp. El fet que els rius de la solana i l'obaga baixin a tributar al Segre ha permès des de l'antiguitat la construcció i l'explotació de sèquies per a recollir i conduir les aigües. Les més antigues i importants són la sèquia d'Age (Llavanera-Segre), la de Puigcerdà (aigües del riu d'Aravó), les de la Solana (rius d'Aravó i Duran) i la de Sanavastre, que agafa l'aigua del Segre a Soriguerola. Aquestes obres humanes tenen una gran importància en la vegetació natural ja que la humitat que d'elles és després no només serveix per regar els prats, sinó que també nodreixen els sòls frescals on creixen freixenedes, salzeredes i vernedes. La línia divisòria que delimita la vegetació caducifòlia de la resta és nítida i artificial, especialment a la solana.

Figura 13.11: El riu Segre mostra una esplèndida vegetació de ribera en molts trams al seu pas per la Vall Cerdana, com en aquest entre Bellver de Cerdanya i Prullans, ben a prop de les basses de Gallissà

El clima dona vida a una vegetació variada, com correspon a la situació, latitud, insolació, pluviositat i altitud, d'acord amb els estatges de la muntanya mitjana i d'alta muntanya. A les riberes del Segre, situades a l'estatge montà, es troben els conreus i la vegetació espontània de trèmols (*Populus tremula*), freixes (*Fraxinus excelsior*), oms (*Ulmus minor*), pollancre (*Populus nigra*), salzes (*Salix sp*) etc. i és a l'estatge subalpí (entre els 1.600 i els 2.300 m) on s'ha desenvolupat la massa forestal de coníferes, com les de pi negre (*Pinus mugo subsp. Uncinata*), pi roig (*Pinus sylvestris*) i avet (*Abies alba*); aquest darrer principalment identificat al bosc de Saltèguet, a la vall de la Molina i a

les obagues sota el Moixeró. Per sobre dels 2.300 m, fins als 2.900 del Puigmal, ocupa el sòl una vegetació de prats de pastura de gespa rasa de gran diversitat d'espècies. Hi predominen els prats de *Festuca supina*, mentre que a les superfícies més enlairades són els prats d'ussona (*Festuca gautieri*) els que s'arrapen en franges o formen petits coixins compactes entre el pedruscall dels cims calcaris.

Figura 13.12: Per sobre dels 2.000 metres d'altitud, les comes que s'obren a les obagues de la Tosa d'Alp, com la de Comaoriola, mostren un atractiu mosaic de boscos de pi negre, prats i pedruscall calcari

La biodiversitat faunística és molt gran donada la diversitat d'hàbitats que ofereix aquest paisatge. Des d'ambients fluvials força ben conservats, passant per agrosistemes molt heterogenis, fins a espais oberts de pastures, brolles i matollars que enllacen amb els boscos d'aciculifolis a banda i banda de la vall. Més amunt, als rasos subalpins, s'hi troben espècies adaptades a les dures condicions climàtiques d'aquests ambients. D'altra banda, la connectivitat entre tots ells és gran tot i que les barreres artificials guanyen pas aquests darrers anys.

El paisatge de la plana no seria complet sense els estols de perdus (*Perdix perdix* i *Alectoris rufa*) a principis d'estiu, o les llebres i els conills, guatlles i d'altres preses que serveixen d'aliment a àligues (*Aquila chrysaetos*, *Circaetus gallicus*), aligots (*Buteo Buteo*) i esparvers (*Accipiter nisus*). En els prats femats s'hi troben corbs (*Corvus corax*), gralles (*Corvus monedula*) i cornelles (*Corvus corone*). L'abundant floració dels camps, prats i matollars atreu a l'estiu colònies d'abellerols (*Merops apiaster*) que nidifiquen als marges de terra de Sanavastre i que, amb els seus cants estridents i els magnífics colors del seu plomall, competeixen per les abelles amb l'aligot vesper (*Pernis apivorus*).

També perdrien encant els pobles a l'estiu sense les orenetes (*Hirundo rustica*), orenetes cua blanques (*Delichon urbica*), roquerols (*Ptyonoprogne rupestris*) i falciots (*Apus apus*).

Arran de l'aigua no és rar trobar bernats pescaires (*Ardea cinerea*) cercant truites comunes (*Salmo trutta fario*) o irisades (*Salmo irideus*) en competència amb els nombrosos pescadors que s'aposten a les ribes del Segre. Però també les llúdrigues (*Lutra lutra*) troben en els marges tranquils del riu la protecció per criar, especialment en els trams de Sanavastre i entre Bellver de Cerdanya i Martinet.

La fauna forestal és rica com arreu dels Pirineus, però aquí cal destacar la importància dels boscos del Moixeró per la presència abundant de gall fer (*Tetrao urogallus*). També s'han de destacar les elevades poblacions d'isard (*Rupicapra rupicapra*), tant en el parc com en la reserva nacional de caça de la Cerdanya que, a pesar de les epidèmies, semblen tenir unes poblacions prou assentades com per formar part indissoluble dels paisatges alpins i rocallosos.

Cal fer un esment especial a la riquesa de lepidòpters a la zona, amb més d'una cinquantena d'espècies i, en especial, per la detectada minva generalitzada que els experts observen en aquest ordre a nivell mundial, especialment en paisatges poblats. Als Pirineus l'abundor d'aquests insectes enriqueix el paisatge.

Evolució històrica del paisatge

La gran plana cerdana és, per la seva morfologia i per la seva situació privilegiada, un cas ben diferenciat de la resta de les valls de l'Alt Pirineu. Cal considerar dos fets bàsics: el coll de la Perxa, pas practicable i amable cap al vessant nord dels Pirineus i la Mediterrània, i l'excepcionalitat de les dimensions de la plana, sobretot la seva orientació llevant-ponent, que propicia una radical oposició entre la solana i l'obaga. Així, l'evolució del paisatge a la Cerdanya ha seguit un camí propi.

Les poblacions prehistòriques van adaptar-se als condicionants orogràfics i climàtics de la zona: l'ocupació de l'estatge montà per pastures ha estat estudiat amb molta intensitat i posa de manifest una vocació ramadera molt potent ja des del neolític. Els vestigis més antics de poblament daten d'aquesta època i algunes troballes s'han localitzat a Bor i a les coves d'Olopte; també resten monuments megalítics com els dòlmens de Ca n'Orèn, a Prullans. De l'edat del bronze daten algunes restes de ceràmiques caracteritzades per una decoració particular, que delaten l'existència d'una comunitat intensament relacionada amb la ramaderia i que fou la responsable de les primeres desforestacions a la solana, tal com s'ha documentat, mitjançant anàlisis antracològiques, a la muntanya d'Enveig.

La Ceritània, unitat territorial de límits imprecisos, ocupava una part central en la morfologia política de la protohistòria i l'antiguitat pirinenca. A la Cerdanya, a diferència de la resta de l'Alt Pirineu, hi ha vestigis culturals ibers; el geògraf grec Estrabó va situar els cerdans entre els pobles ibers.

La romanització a la Cerdanya fou molt intensa i encara és perfectament visible en el parcel·lari actual i en la toponímia. Llívica –*Julia Libica*– en va ser el centre administratiu i polític. La cadastració va trobar a la plana cerdana un espai perfecte per a poder desplegar la malla ortogonal de vials i parcel·les, tan racional i utilitària, que ha perviscut pràcticament intacta fins als nostres dies, i una toponímia que superposa a una potentíssima base preromana un gran nombre de topònims llatins.

Figura 13.13: Els orígens romans de Llívica es posen de manifest en les nombroses restes arqueològiques que s'han anat posant al descobert en aquesta vila

La desintegració de l'imperi romà i la seva transformació en estructures polítiques més concentrades –amb el parèntesi de dominació musulmana, curta però violenta, segons les fonts– va donar pas al comtat de Cerdanya, una entitat política, la influència de la qual va allargar-se més enllà dels límits naturals de la comarca. Aquest procés va tenir la seva influència en l'urbanisme: Llívica va entrar en decadència i durant els segles IX i X el poble d'Ix fou el principal nucli. A partir del 1178 la capital va passar a ser Puigcerdà, un dels escassos exemples de creació *ex novo* d'un nucli urbà, per impuls del rei Alfons I. Bellver, capital de la Batllia, a ponent de la plana cerdana, fou un altre cas de fundació urbana. De l'evolució de l'espai agrari, hereu de les formes d'explotació romanes, només se'n pot deduir la pervivència d'un sistema dual, predominantment cerealístic a la plana i d'una ramaderia extensiva i transhumant, predominantment ovina, als estatges muntans. La vinya també ocupava els vessants més assolats, fins i tot a alçades considerables. Durant tota l'edat mitjana –i gràcies també a la

alçades considerables. Durant tota l'edat mitjana –i gràcies també a la seva vocació més mediterrània, en formar part del regne de Mallorca en virtut de les divisions patrimonials escaigudes a la mort de Jaume I– la transformació de la llana fou una activitat industrial predominant. Les dades demogràfiques suggereixen que la densitat de població de la Cerdanya era superior a la de les valls veïnes. El fet que la sortida natural al mar fos més fàcil cap al Rosselló va consolidar un potent eix comercial Puigcerdà-Perpinyà.

En època moderna i contemporània, les vicissituds polítiques derivades de les friccions entre els regnes de França i Espanya –que van tenir la seva màxima transcendència el 1659, amb la incorporació de mitja comarca als dominis de Lluís XIV– van condicionar una nova dinàmica territorial, amb la presència de la frontera, amb totes les seves servituds i oportunitats, que per primera vegada partia pel mig l'antiga vegueria creada el 1344.

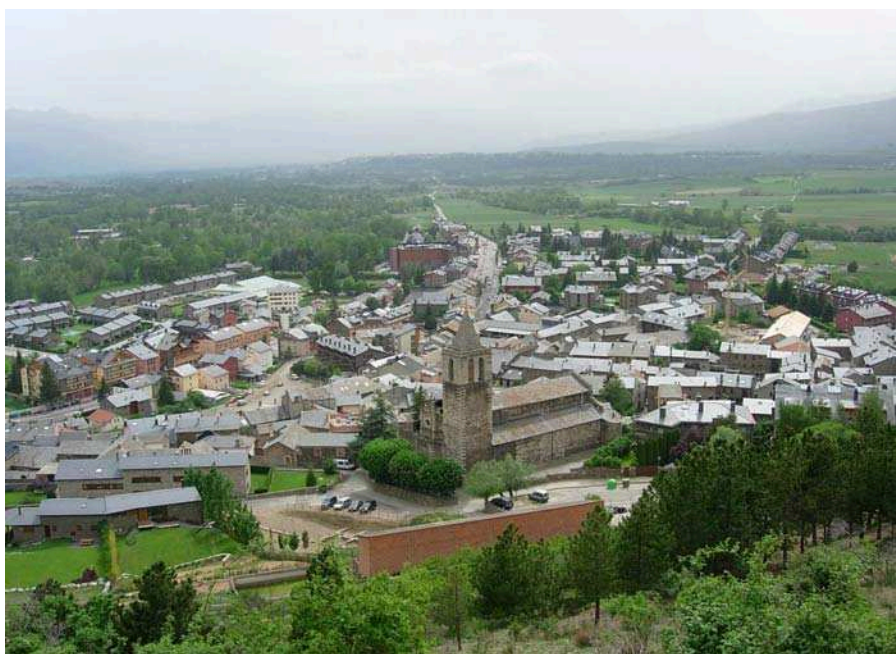

Figura 13.14: L'antiga capital de la Cerdanya, Llivia, i l'actual, Puigcerdà, es troben separades per escassos quilòmetres, tal i com s'aprecia en aquesta imatge presa des dels vessants del turó del castell de Llivia

Al segle XIX la Cerdanya va experimentar, com a la resta de l'Alt Pirineu, un màxim poblacional, que es va traduir en una molt intensa ocupació del territori. En produir-se les grans migracions cap als fons de la vall i cap a zones industrials, l'abandonament de conreus i la reforestació han estat dos vectors fonamentals en la recomposició de l'espai agrari.

Com s'ha comentat anteriorment, la gran plana creuada d'extrem a extrem pel riu Segre va afavorir el desenvolupament d'un dens entramat de canals i sèquies per aprofitar-les, principalment, per regar els prats i els camps de conreu. De fet, durant el segle VIII, la zona fou ocupada

pels musulmans, a qui cal agrair una part important del traçat d'aquestes canalitzacions. Un exemple d'aquesta agricultura es troba al poble d'Alp, del qual Pascual Madoz en descriu les següents meravelles, gràcies, en gran part, al regadiu:

«El terreno es de mediana calidad, mas á propósito y útil para prados que para otro género de simientes; el rio Alp en su direccion al suroeste le proporciona abundantes aguas para el riego, con cuyo auxilio se ve todo aquel llano cubierto de árboles de diferentes especies, de jugosas hortalizas y extensas praderas alfombradas de excelentes yerbas de pastos, y matizadas con flores de diversas clases; [...]» (Pascual Madoz, 1845)

Figura 13.15: El nucli de Puigcerdà, envoltat de la gran plana agrícola i les muntanyes de la Tosa d'Alp i el Moixeró, en una imatge aèria de Josep Gaspar i Serra de l'any 1929. Font: ICC

Pel que fa a la silvicultura, dels boscos se n'obtenia carbó i també fusta per a la construcció; moltes hectàrees de boscos de pi foren arrasades per aquests propòsits. Madoz assenyala, a les seves descripcions, la manca de vegetació en els boscos d'alguns pobles. De Guils de Cerdanya diu que «El terreno es escabroso y de inferior calidad; hay algunos prados artificiales, dehesas de pastos y bosque de pinos y monte bajo. [...]». D'Urús, que «El terreno es de inferior calidad; participa de llano y monte, despoblado de árboles. [...]». I de Bellver de Cerdanya, «[...] El monte estuvo antes mas poblado, pero aunque algo decaido, cria todavía buenas maderas para construccion, mucha leña y considerable porcion de pastos. [...]». (Pascual Madoz, 1845)

D'aquests fragments se'n desprèn la rellevància de la ramaderia per l'existència de nombrosos prats i de la silvicultura a la zona, que deixà una forta empremta en el paisatge fins ben entrat el segle XX. Solé i Sabarís remarca aquest fet en un dels paràgrafs de la seva enciclopèdia:

Figura 13.16: Pedra i els camps de Trullats que mostren l'aprofitament agrari fins i tot dels indrets menys propicis, en una fotografia de la primera meitat del segle XX. Font: Servei d'Audiovisuals de la Fundació Pública Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació de Lleida

«La desforestació ha alterat notablement el quadre natural del paisatge. Grans extensions d'antigues pinedes han desaparegut. El grog daurat de les flors del bàlec (*Cytisus purgans*) fa visibles de lluny a començament d'estiu moltes de les clarianes artificials.» (Lluís Solé, 1958-1962)

Malgrat l'aparentment rica economia que insinuen aquestes descripcions, la vida no era fàcil a moltes poblacions de la Cerdanya. L'agricultura diversificada, la ramaderia ovina i l'explotació forestal no eren, en molts casos, suficients per a què les famílies hi visquessin, fet que comportava processos d'emigració temporals o definitius. D'aquest fet se'n va fer ressò Madoz referint-se a les poblacions de Meranges i de Das:

«[...] situado en el Pirineo, á la falda de un monte, en la extremidad de un valle, y en medio de dos riachuelos; [...]. El terreno es de inferior calidad, montuoso en su mayor parte; sus principales montes conocidos con los nombres de Puig Pedros y Angorchs, se hallan cubiertos de nieve mucha parte del año; [...]. [...] Esta población es tan sumamente pobre, que sus habitantes tienen que emigrar en el invierno al Rosellon (Francia), y al Vallés (Barcelona) para buscar el sustento; [...]»

«El terreno es montuoso en general y contiene bosques arbolados de pinos; [...]. La mayor parte de los vecinos abandonan esta población en el invierno, y pasan al Ampurdan ó al Vallés á ocuparse en el carboneo.» (Pascual Madoz, 1845)

Cal remarcar, a més, l'explotació dels recursos litològics de la zona que des d'antany s'havien dut a terme. Aquesta activitat va comportar l'explotació d'algunes pedreres d'extracció de marbre. Actualment l'activitat s'ha abandonat, però a mitjan segle XIX encara es mantenia, tal i com descriu Madoz en el seu *Diccionario* fent referència als pobles de Bolvir i Isòvol, respectivament:

«[...] dentro de él se encuentra una cantera de la que se estraen las losas con que estan cubiertas todas las casas; [...].»

«[...] un monte denominado Tusal, que solo cria algunos arbustos, pero contiene una inagotable cantera de mármoles de varios colores, especialmente azul, muy dócil al pulimento. [...]» (Pascual Madoz, 1845)

A mitjans del segle XIII, aproximadament, es va construir l'estany de Puigcerdà amb aigua provinent del riu Querol amb l'objectiu de servir de reserva d'aigua pel poble i també per a la producció de gel. A finals del segle XIX, per iniciativa del cònsol de Dinamarca, German Schierbeck, es va construir un parc al costat del llac que es va inaugurar el 1925. A finals del segle XIX i a principis del segle XX, algunes famílies benestants barcelonines van edificar torres d'estiueig, anomenades «quintas» o «villas», al voltant del llac i del parc.

La Cerdanya va ser, a començament del segle XX i coincidint amb l'arribada del ferrocarril (l'any 1922 a Puigcerdà), pionera en el descobriment del turisme de neu i de muntanya. De fet, l'estació d'esquí de la Molina fou la primera de l'estat (va obrir l'any 1909). Després d'anys de rebre esquiadors, l'any 1943 es va estrenar el primer teleesquí i a la temporada 1946-47 es va posar en funcionament el primer telecadira al turó de la Perdiu. Durant la dècada de 1950 es va donar una veritable expansió de l'àrea esquiable de l'estació i també del nombre de remuntadors. El domini esquiable va seguir creixent durant les dècades següents a mesura que creixia la popularitat de la pràctica de l'esquí. L'any 1967 es va inaugurar l'estació de la Masella, també en el municipi d'Alp. A la segona part de la dècada dels anys 1980 es va instal·lar una planta de producció de neu artificial a la Molina que comportà una evident intervenció en el paisatge. Puigcerdà va convertir-se en lloc de vacances per a la burgesia barcelonina a partir de l'arribada del tren. Durant les dècades següents, la construcció i l'hostaleria van anar prenent el relleu a les activitats pageses com a motors econòmics. És un fenomen típicament cerdà el desdoblament dels nuclis de poblament amb les anomenades 'pletetes', que recreen, seriades, un dubtós model de 'casa cerdana'. L'obertura, l'any 1986, del túnel del Cadí, que posa la Cerdanya a una hora i mitja de la conurbació barcelonina, no ha fet sinó intensificar el procés de terciarització, que ha aconseguit, fins i tot, traspasar la frontera.

A dia d'avui, el paisatge de la Cerdanya ha canviat molt, malgrat que encara manté part del seu llegat. El mosaic de camps en «bocage» encara es manté, oferint al paisatge una de les seves particularitats

més destacables; d'altra banda, gran part de les activitats tradicionals han desaparegut o han sofert una reconversió, i també n'han aparegut de noves. L'agricultura s'ha concentrat a les millors terres del fons de la vall i s'ha mecanitzat, orientant-se, sobretot, al conreu de cereals; la ramaderia ha canviat la tipologia de bestiar, de l'oví al boví i l'equí, dedicant-se a la producció de llet i carn. La silvicultura ha minvat molt, quedant encara algunes serradores. Aquests canvis han possibilitat el creixement del bosc, però s'han mantingut encara molts prats d'estiu on hi pasturen eugues i vaques, fins i tot a l'hivern en aquells orientats a solana. L'entrada en escena de noves activitats com la indústria alimentària, del metall, de la fusta i el sector serveis, amb el turisme i l'activitat constructora principalment, han provocat els canvis més acusats en el paisatge cerdà i han configurat la Vall Cerdana en un espai dinàmic i atractiu per a inversions i per a l'establiment de residències.

Figura 13.17: Un dels elements emblemàtics del paisatge agrícola és l'existència de masos aïllats al bell mig dels prats i camps que conformen un rectangle d'edificis a l'entorn d'un gran pati central obert a l'exterior a través d'una portalada. Font: Servei d'Audiovisuals de la Fundació Pública Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació de Lleida

Paisatge actual

El paisatge de la Vall Cerdana ha estat motiu de conflictes i transformacions històriques donat el caràcter de bé escàs al bell mig d'una gran serralada. Les bondats del paisatge cerdà han estat un dels principals motors de transformació actual, que estan posant en entredit algunes de les afirmacions clàssiques d'aquest paisatge.

Solé i Sabarís ja apuntà els trets distintius del paisatge que ha arribat fins als nostres dies:

«Es traca de l'única plana importat del Pirineu català. La verdor dels

campes i l'aspecte «bocager» del paisatge no arriben a dissimular massa les afinitats mediterrànies del clima, revelades per la presència d'alguns conreus, la vegetació espontània i àdhuc la puresa i blavor del cel, que donen un cert to mediterrani a aquesta plana d'alta muntanya.» (Lluís Solé, 1908-1985)

El passat eminentment ramader i agrícola de la Cerdanya ha deixat una marcada empremta en el paisatge actual, però l'organització d'aquest està canviant degut als nous agents i vectors de transformació del territori. El paisatge es troba en una cruïlla on les activitats del sector primari estan deixant pas a d'altres relacionades amb els serveis. En aquesta interfase, el resultat és la d'una combinació heterogènia, i sovint poc harmònica, d'elements que se superposen o substitueixen.

Figura 13.18: Molts nuclis de la Vall Cerdana, com Gréixer, mostren una convivència entre els usos agraris tradicionals, les noves construccions funcionals als camps i les cases de segona residència de nova planta

La plana encara és dominada pels paisatges agraris, fonamentalment camps separats per tanques arbrades (*bocage*) que han perdut terreny enfront d'agrupacions parcel·làries que permeten la millor mecanització de prats i de conreus. Aquests terrenys més planers, solcats pel Segre i la seva ribera arbrada, es divideixen en dues conques, a banda i banda de l'estret d'Isòvol, que en aquest punt es disposen en un angle de 150° respecte a la direcció E-O predominant del riu. Aigües avall, els paisatges agraris de la Batllia s'estenen a l'entorn de poblacions com Bellver de Cerdanya sense massa interferències, en canvi, al nord-est, l'ocupació d'aquest paisatge per part d'altres usos està transformant alguns dels millors sòls agrícoles de la unitat. Aquest és el territori on es construeixen el que s'han anomenat «pletetes», conjunts residencials escampats sobre el territori de manera poc ordenada,

campes de golf, aeròdroms, xarxa i projectes viaris, on el denominador comú és l'alt valor econòmic de l'espai construït.

Les principals pinzellades en el paisatge es posen de manifest a través de les bosquines i els prats. Es tracta de zones de creixement del bosc i de prats antics abandonats o d'una minoria encara en ús. Suposen el 44% de la superfície de la unitat i ocupen principalment la solana i els sòls més primers que es troben en els serrats i tossals que s'aboquen al pla. Els serrats de Sant Quintí, Santa Magdalena, Solà, Castellar i Queixans, i el puigs i tossals de Sant Martí, Bolvir, Montcurto, Isòvol i Baltarga, amb formes arrodonides, aporten contrast respecte el fons de la plana cerdana.

La solana es recobreix fonamentalment d'aquest tipus de cobertes des de Guils de Cerdanya fins a Ardòvol, i només queda interrompuda pel tall que el riu Duran fa a la vall de Meranges (vall Tova).

Figura 13.19: Petits boscos de caducifolis i prats formen el mosaic del paisatge que envolta el poble d'Éller, enlairat a la dreta del riu Duran, al sud de Meranges

El mantell forestal és el segon ús que assoleix major superfície a la unitat, els boscos n'ocupen el 31,7% i es divideixen en boscos d'aciculifolis, els més representatius amb un 29%, i els boscos de caducifolis amb un escàs 2,7%. El desenvolupament d'aquests últims és minso per la manca d'humitat del clima cerdà i està subjecte a la tutela antròpica del paisatge. Exceptuant els boscos de ribera del Segre i dels principals afluents, el paisatge de fulla caduca a la Cerdanya és un paisatge humà. Anihilades les rouredes que poblaven els vessants més favorables, els retalls d'aquestes, les freixenedes i les salzedes, són arbredes que tenen un component molt cultural, associades als cada cop més en desús sistemes de reg i a les antigues deveses.

Figura 13.20: Els sistemes de reg de la plana al·luvial del Segre permeten gaudir de paratges sempre verds en prats de regadiu i closes separades per arrenclements d'espècies arbòries de ribera de gran interès paisatgístic

Per contra, les pinedes recuperen amb força el paisatge usurpat durant segles, colonitzant els vessants obacs sense a penes ajuda. No es pot dir el mateix de la solana, on les repoblacions forestals que es van realitzar amb l'esforçada feina manual i la dels bous durant les dècades dels cinquanta i seixanta, no van reeixir o malden per fer-se un lloc en els erms eixuts en forma de petits i raquítics bosquets com el de Niula. Algunes replantacions van ser viables, especialment a partir de l'estatge subalpí, i mesclades amb els boscos relictos de pi negre han anat espessint el mantell forestal per sota de les pastures d'estiu, formant una franja de color verd fosc que destaca molt en el paisatge de la solana de la Vall Cerdana, tot i que cal aixecar molt la vista per albirar-la.

A l'obaga, les bosquíries són cada vegada més denses. L'estructura de les valls laterals afavoreix l'expansió, més favorable al pi roig a les fondalades i serrats orientats a migjorn i al pi negre i l'avet per damunt dels 1.600 m. Aquest és el territori tradicionalment despoblat de la Cerdanya, on només algunes petites valls van tenir vida en el passat com la d'Inglà o la del riu Major a Canals. La severitat del clima és el responsable del poc poblament d'unes terres que s'utilitzaven com a pastures i com a reserva forestal. No és casual, doncs, que el paisatge actual d'aquest vessant quedés inclòs, majoritàriament, dins del Parc Natural del Cadí-Moixeró, i que la seva vocació actual sigui espai de reserva i protecció.

Els prats supraforestals suposen el 3,6% de la unitat i tenen un ús ramader especialment per la cabana equina i bovina. És una superfície força reduïda, si es té en compte la importància d'aquesta coberta en

el passat, però és el resultat de la disminució dels caps de bestiar i la manca de gestió de les pastures deguda a la disminució de la rendibilitat del sector i a l'abandonament de les pràctiques tradicionals. Al sud només la petita coma del Pla de Moixeró o les obagues pedregoses de la Tosa d'Alp i les Costes de l'Huguet conformen les pastures més elevades de la Vall Cerdana.

Els fons escènics de la carena sud del Moixeró fins a la Tosa d'Alp contenen la major part del sòl nu de vegetació, que representa quasi l'1% de l'àrea. Però també cal destacar, per l'impacte visual en el paisatge, els terrenys erosionats de la plana com els *badlands* de les Tutes de Nas, Nèfol, Coborriu i All, entre d'altres.

Figura 13.21: Des de la plana vora el Segre fins als cims de la Tosa d'Alp i el Puigllançada, l'obaga de la Cerdanya desplega tota la seva majestuositat i es mostra així d'interessant des del petit nucli de Mosoll

Les zones ocupades pels conreus suposen el 17,9% de la superfície de la unitat, una àrea força gran que deixa patent la importància d'aquesta activitat. En general, els principals cultius són els cereals d'orientació ramadera, és a dir, d'aliment per al bestiar. La majoria de terres de cultiu de cereal es troben en regadiu, representant el 12,2% de la unitat, mentre que els de secà tan sols ocupen el 5,7%. El manteniment d'aquesta agricultura, encara que amb alguns canvis per la modernització i l'orientació comercial de la mateixa, ha permès la permanència del mosaic de camps en «bocage». Aquest és un dels trets més característics del paisatge cerdà actual, parcel·les agrícoles on s'alternen prats de dall alimentats per l'extensa xarxa de reg entre conreus cerealícoles i d'oleaginoses. Entre ells encara hi són presents les rengleres d'arbres que antany s'utilitzaven per a multitud d'usos, com pollancre, freixes, salzes, vimeteres i oms, que avui només

serveixen per fer ombra als assolellats prats a l'estiu. Tanques vegetals de menor port es conserven en els camps amb més pendent i són refugi de multitud de fauna: arços, macaleus i aranyoners estan en retirada per la proliferació de les tanques de disseny dels nous usos que ocupen l'espai agrícola.

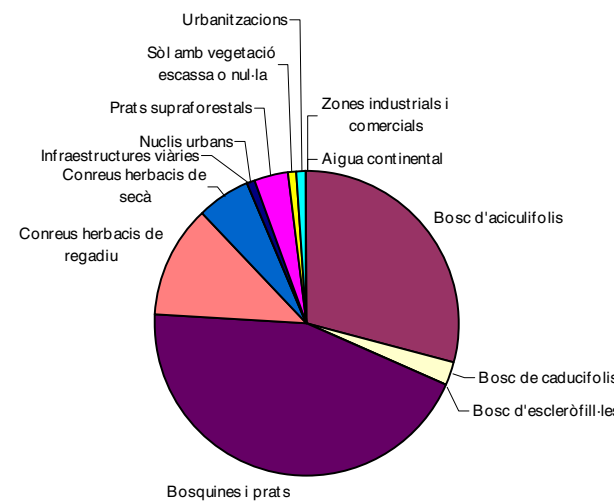
Actualment es manté la silvicultura i hi subsisteixen algunes serradores; i la ramaderia ha substituït el bestiar oví pel boví i l'equí, tant per a carn com llet. Aquesta ramaderia actual ha permès el desenvolupament de tota una indústria agroalimentària. Una altra indústria que ha proliferat a la zona és la del metall, però sobretot la construcció lligada al sector serveis i al turisme. El reflex en el paisatge es fa notar especialment a l'entorn de Puigcerdà amb els polígons de naus industrials a l'entorn de l'estació, en canvi, la fabricació de productes elaborats de l'agricultura i la ramaderia es fa a petita escala i s'integra en la majoria d'explotacions agrícoles, dins el tradicional mas cerdà. La dimensió mitjana de les propietats a l'entorn del mas ha possibilitat la viabilitat i continuïtat de l'activitat de les explotacions que ho han desitjat, malgrat la forta competència amb el sector immobiliari per la disponibilitat de sòl.

La Cerdanya és un centre d'atracció turística de primer ordre vinculat, principalment als esports d'hivern. Les estacions d'esquí de la Molina i la Masella s'han consolidat com un dels grans dominis esquiables a Europa. Aquest fet explica, en part, com la superfície d'urbanitzacions de la unitat, que ocupa l'1% de la mateixa, supera lleugerament la superfície urbana dels pobles, de tan sols el 0,8% de l'àrea. Puigcerdà és el principal nucli urbà de la unitat i el seu creixement s'ha fet en onades concèntriques a partir del casc històric, però en molts altres pobles petits de la plana s'ha construït un elevat nombre de segones residències, configurant en alguns casos autèntics pobles de nova planta. El turisme i la construcció de segones residències han provocat una gran transformació del paisatge amb el creixement dels nuclis urbans. Les noves tipologies constructives han adoptat la pedra vista, la coberta de pissarra i l'ús prolífic de la fusta envernissada com a paradigma de la integració en l'arquitectura tradicional. Tot i això, el resultat, en general, desencaixa amb les tipologies preexistents, tant des del punt de vista de la trama urbana, com de volums i textures.

L'obertura del túnel del Cadí, sota el Moixeró, i la creació de l'eix viari E9, ha fet possible el desenvolupament econòmic de la Cerdanya, especialment gràcies al turisme i als esports d'hivern. La Vall Cerdana constitueix l'encreuament de llargs eixos viaris molt importants històricament i aquest és un fet diferencial respecte a d'altres zones del Pirineu, el paisatge actual de la plana es veu determinat per aquesta trama viària que ha de continuar expandint-se en el futur. La carretera, o més ben dit el peu de carretera, s'ha convertit en eix dinamitzador del territori i centre de difusió d'urbanitzacions, edificis de serveis, límit de creixement de pobles... No és casual que els paisatges més transformats de la Cerdanya es trobin al peu de la N-260 entre Bellver i Prullans i entre Ger i Puigcerdà; a la C-16 a Baltarga; la LP-4033b a

Prats; la E9 a Urús i a Alp; i la N-152 a Puigcerdà, entre d'altres.

En canvi, la xarxa ferroviària no ha estat el motor de transformació que s'esperava, fonamentalment per les greus deficiències en el funcionament que arrossega des de dècades ençà. D'altra banda, l'aeròdrom de la Cerdanya, inaugurat l'any 1973 i situat al terme municipal de Das, a 1.093 m d'altitud, tot i presentar un important impacte visual entre els prats on se situa, no es caracteritza com a catalitzador de dinamisme ni de transformació territorial.

Grans usos i cobertes del sòl.

Font: Elaboració pròpia a partir de la cartografia d'usos i cobertes del sòl (ICC)

Expressió artística del paisatge

La Cerdanya ha estat un territori de notable importància pel que fa a la producció literària, molts autors s'han inspirat en aquesta vall per ubicar l'acció de les seves novel·les. Per exemple, Josep Pla (1897-1981) inclou belles descripcions de la zona en les seves obres com la que segueix:

«La Cerdanya és una de les comarques més belles, més fines de Catalunya. És una gran cassola, estructurada sobre el curs del Segre, amb la graciosa particularitat de caure lleugerament, suaument, de llevant a ponent, en pla inclinat. No és una gran vall enfonsada, sinó una vall reclinada. Envoltada d'altres muntanyes que voregen els tres mil metres, la Cerdanya no deprimeix, com tants de llocs pirinencs; produeix, al contrari, una sensació d'amplària, d'elevació, de lluminositat, de llibertat. Els seus cels són esplèndids, el seu aire és fi, els seus paisatges tenen una tendresa entranyable. [...]»

«A la Cerdanya, les panoràmiques són extremament belles, però els detalls les igualen i de vegades les superen; són incomparables. Des

de qualsevol indret de la perifèria de la vall -mentre sigui una mica alt, la comarca sorgeix amb tota la seva radiant i lluminosa esplendor, així com des de qualsevol indret de la vall apareix l'amfiteatre muntanyós que la tanca i que forma tres colors superposats: la neu rosada dels alts pics; el verd negrós dels avets i dels pins de la muntanya mitjana i el verd més clar, brunyit, alegre, pacífic, dels prats, dels pollancre, dels verns, dels àlbers. La composició d'aquests tres colors crea un paisatge d'un ordre perfecte, d'una gran elegància.» (Josep Pla)

Altres exemples són Josep Vallverdú i Narcís Oller, autor que localitza alguns escenaris de la seva novel·la *Pilar Prim* a Puigcerdà i altres indrets de la Cerdanya; destaquen també altres autors com Frederic Mistral, Joan Maragall, Néstor Luján, Lluís Racionero i Josep Maria Espinàs. Algunes obres interessants de la Cerdanya són *La Cerdanya* de Pau Vila (1927); *el llibre de narracions Llibre de la Cerdanya* de Rafael Gay (1951); la novel·la *La reineta del Cadí* de Martí Genís (1892); els poemes *Pirinenques* del poeta Joan M. Guasch; *Aires del Montseny*, llibre de goigs del beat Romeu de Llivia; *100 randos dans les Pyrénées Orientales* de Grousse; i *La Cerdanya* de Goudin. Finalment, caldria destacar *La cruz del diablo*, ja que Gustavo Adolfo Becquer es va inspirar en el castell medieval de Sant Martí de Bellver.

«En la plana de Cerdanya hi ha de Llivia el poblet antic, partint-se França i Espanya lo seu camp, hermós i ric. Sant Romeu allí naixia, bella flor del Pirineu.»
(Goigs del beat Romeu de Llivia)

Jacint Verdaguer no podia deixar de fer referència a aquesta vall i en el cant IV de *Canigó* fa notar:

«És el Cadí la serralada enorme
Ciclòpic mur en forma de muntanya,
Que serva el terraplè de la Cerdanya
per on lo Segre va enfondint son llit.
Resclosa fóra en temps d'estany amplíssim
a on, en llur fogosa juvenesa,
aqueixos cims miraven la bellesa
de son alt front avui esblanqueït.

Avui l'estany no hi és, i alta muralla
d'un castell de titans és eixa serra,
per escudar la catalana terra
fet sobre el dors del Pirineu altiu.
Noufons, Carlit i Canigó i Meranges
són ses quatre ciclòpiques torrelles
i són eixos turons ses sentinelles
on encara les àligues fan niu.» (Mn. Jacint Verdaguer, 1886)

Més recentment, escriptors i escriptores com Anna Montané (Bellver de Cerdanya, 1960) s'han inspirat en la mitologia popular amb *Devoció* (1999) dins de *Les bruixes de Cerdanya i altres narracions*, o la prolífica obra de Manel Figuera (Barcelona, 1957) que a l'entorn del recull de temes excursionistes i etnològics també realitza narrativa inspirada en aquests paisatges i la seva gent com *Rufaca de paraules, antologia literària de la Cerdanya* (2006). També Joan Pous (Bellver de Cerdanya, 1943) i Salvador Vigo (Bellver de Cerdanya, 1965) han vetllat per la difusió dels aspectes del paisatge més relacionats amb la història i la simbologia.

En pintura la Cerdanya ha estat font d'inspiració permanent des que l'accés amb tren va permetre l'arribada dels artistes plàstics, especialment els paisatgistes del XIX i XX. Cal fer un esment especial a l'escola que va crear Pere Borrell del Caso (Puigcerdà 1835-1910), patriarca de la pintura realista catalana i impulsor d'una fornada de deixebles paisatgistes romàntics, però també amb la saga familiar del fill Juli Borrell i Pla i net Pere Borrell Beltran.

Josep Puigdengoles Barella (1906-1987) va residir llargues temporades a la comarca i d'això en va quedar reflex a la seva obra. Recentment, multitud d'autors reconeguts i més o menys anònims pinten els paisatges de la vall Cerdana des d'un gran nombre de visions i estils.

Figura 13.22: «Paisatge, façana de Puigcerdà» (c.1868), Oli/Cartró, 19x25 cm. Pere Borrell del Caso. Font: Emili & photographer

Figura 13.23: «La plaça Cabrinetty» (no datat), Oli sobre tela, 107x79 cm. Juli Borrell i Pla. Font: Emili & photographer

Figura 13.24: «Cerdanya des de l'ermita de Bell-Iloc» (1879), Oli/tela, 70x100 cm. Pere Borrell del Caso. Font: Emili & photographer

Valors en el paisatge

La riquesa de valors d'aquest paisatge és enorme per la seva varietat i qualitat. La combinació de geometries planes amb muntanyes maselles i espadats abruptes, l'alternança d'espais naturals tan diferents com el bosc de ribera o les denses avetoses amb els curosos camps agrícoles, generen un elevat grau de diversitat i heterogeneïtat i fan més ric un paisatge humà ja de per si molt valuós, expressat en els seus pobles i viles.

La diversitat de paisatges enriqueix els **valors naturals** que es fonamenten en hàbitats i ecosistemes de reconegut interès. La presència de determinades espècies o comunitats indica l'estat de salut de l'ecosistema i aquest queda reflectit en el paisatge. Per una banda, la cura en el manteniment i recuperació del bosc de la ribera del Segre ha permès conservar, i fins i tot ampliar, poblacions de turó (*Mustela putorius*) i llúdriga (*Lutra lutra*) que són només alguns exemples de la gran biodiversitat d'aquest ecosistema fluvial. Més enllà del riu apareixen els prats tancats per alineacions d'arbredes, els camps llaurats i, enfilant-se en turons i vessants, les pastures en antics camps abandonats encerclats de bardisses. Aquest és un paisatge amb hàbitats idonis per a multitud d'espècies que s'aprofiten de l'elevada productivitat d'aquests espais agrícoles diversos i que ofereixen aliment durant pràcticament tot l'any. Fins a l'aprovació del Pla Territorial de l'Alt Pirineu i Aran, aquest tipus de paisatge no s'havia reconegut com d'especial interès natural i actualment un seguit de connectors de nord a sud l'uneixen amb els EIN de les muntanyes.

Figura 13.25: La recuperació de les basses de Gallissà i la seva actual protecció permeten gaudir d'un espai fluvial únic a la Cerdanya que alberga una gran biodiversitat de flora i fauna

Alguns espais naturals amb segles de gestió i de gran vàlua paisatgística són l'avetosa de Riu i de Saltèguet, els prats i cingleres dels coms de Das i roca d'Urús, la vall Tova, els boscos de Meranges i de Guils i els fenòmens càrstics d'Isòvol i de Bor.

Però la vall Cerdana també disposa d'una notable varietat d'espais naturals protegits, tant pel que fa a les característiques d'aquests com per les seves figures de protecció. Pel que fa al Pla d'espais d'interès natural (PEIN), cal fer esment del Parc Natural del Cadí-Moixeró, però també n'hi ha d'altres, com el de la Tossa Plana de Lles-Puigpedrós, els tossals d'Isòvol i Olopte i certs trams de ribera del Segre. Aquests mateixos espais, a excepció dels tossals d'Isòvol i Olopte, han estat inclosos a la xarxa Natura 2000, que n'ha fet algunes ampliacions, especialment pel que fa a la protecció de trams de ribera. En aquest sentit s'ha protegit uniformement tot un llarg tram de les riberes de l'Alt Segre i del riu Duran. Exceptuant aquests dos espais, tots han estat distingits com a Zones d'especial protecció per a les aus (ZEPA).

L'establiment d'aquests nivells de protecció han permès la recuperació d'espècies que havien estat a punt de desaparèixer, especialment abans de la declaració de les reserves nacionals de caça, com l'isard (*Rupicapra rupicapra*) en els crestalls del Moixeró i la línia de frontera. La coincidència en el temps de la creació del Parc Natural del Cadí-Moixeró i la reducció o desaparició d'activitats agrícoles i ramaderes en el seu si, han afavorit la consolidació dels paisatges forestals i dels seus ecosistemes, fins a tal punt que recentment s'ha detectat la presència d'espècies extingides com el llop (*Canis lupus*), signe inequívoc del foment de dos tipus de paisatge ben distintos que poden trobar-se a les àrees de muntanya: la intensificació de les activitats en el fons de la vall i àrees lúdiques i l'abandonament gairebé total dels espais marginals, que guanyen en tranquil·litat.

Pel que fa referència als **valors estètics**, l'alternança de diferents tipus de cultius permet una gamma de textures i colors única als Pirineus que s'incrementa amb el contrast amb el bosc de ribera i les línies d'arbres i bosquines entre prats i camps, així com amb els colors de la vegetació natural, especialment en època de floració. La floració és especialment espectacular al pla d'Anyella, en les primaveres que han rebut força aigua, i també es fa notar en els baleguers sota el puig de les Forques.

Per copsar tots els matisos del paisatge, la visió necessita de la percepció olorosa i, sovint, aquesta és la que queda més fermament retinguda en la memòria i que permet relacionar millor els paisatges viscuts. El canvi de les estacions es pot percebre a la plana de la vall Cerdana olorant l'herba dallada dels prats a finals de primavera i d'estiu, la pols de la sega ben entrada aquesta època o l'olor de la terra llaurada i humida a la tardor. El caràcter mediterrani d'aquesta cubeta enlairada al bell mig dels Pirineus permet copsar els aromes de multitud de plantes que contenen essències, especialment a l'estiu, quan la calor ho

evapora tot, i també l'olor de resina de les pinedes de la solana. En canvi, la tardor és l'època dels boscos mullats a les obagues i de les olors d'humus i de bolets. Quan arriba l'hivern, tots aquests aromes de muntanya mediterrània s'esvaeixen i llavors és el fred i els tons grisos i blancs del paisatge els que prenen protagonisme. És aquesta l'època del torb, un vent fort de tramuntana que bufa les carenes cimeres i

Figura 13.26: Les pollancredes i les taques de caducifolis que ressegueixen els torrents que baixen pels vessants de la solana de la Cerdanya són d'una estètica flagrant accentuada amb el contrast existent amb les codines resseques que les flanquegen

arrossega la neu en forma de rufaga per damunt de la plana.

Els patrons estètics del paisatge es manifesten a la Vall Cerdana de forma diversa. A les alçades, els cims del nord són de naturalesa granítica i aplanats, mentre que al sud domina la fesomia calcària també de caràcter masell, que contrasta vivament amb la cinglera del Cadí més a l'oest. Damunt de Llívia, els esquistos semblen voler guanyar protagonisme aixecant-se per damunt de la plana i, en general, totes les valls que baixen d'aquests punts més alts tenen formes similars curtes i abruptes. Només la ribera d'Alp mostra un patró clar de dissimetria entre solana i obaga, com si volgués repetir a petita escala tot el conjunt de la vall.

Les valls són un element definitori del paisatge de la Vall Cerdana, tant degut a la geomorfologia accidentada com al simbolisme i el sentiment identitari i de pertinença que desperten en l'imaginari col·lectiu de la població. Les valls que s'inclouen en aquest patró poden ser valls obertes o valls tancades, l'orografia de les quals ha condicionat el poblament a organitzar-se en una successió lineal dels nuclis al llarg del riu, i a equilibrar la importància dels recursos agraris i els ramaders.

Destaca especialment la gran vall dibuixada pel Segre que dona nom i que defineix la unitat: la vall Cerdana. És una vall de caràcter obert i clarament urbanitzat i que creua el territori d'est a oest. A banda, es conserven dues valls tancades amb un caràcter natural on l'empremta humana es redueix a les pastures, prats de dall i algunes bordes i masies associades a l'activitat agrícola. Són la vall Tova i la vall del riu de l'Inglà. Una altra vall tancada, però de caràcter urbanitzat, és la vall de Ribera d'Alp, amb nuclis més extensos i infraestructures lineals que fragmenten els espais agrícoles.

Entre les singularitats estètiques, destaca un patró agrícola propi, de característiques similars al *bocage* però amb les parcel·les sensiblement més grans, i que rep el nom de *cloxa cerdana*. Són espais situats a les parts més baixes al llarg de la vall, i es caracteritzen per conreus allargassats de mida mitjana, regulars i compactes, delimitats per marges o tanques de vegetació arbòria, situats perpendicularment als canals i camins que els estructuraven. Moltes de les closes cerdanes estan associades a construccions tradicionals de caràcter agrícola; són els anomenats masos cerdans, que destaquen en un extrem de les parcel·les, envoltades de feixes arbrades, camins i murs de pedra seca.

A la Vall Cerdana s'hi troben un gran nombre de pobles amb un elevat valor estètic. És el cas de Meranges, Talltendre, Ordèn, Cortàs, Éller i Gréixer, assentaments situats en zones amb pendent, a mig vessant de les valls més tancades, que han sabut conservar un caràcter vernacular i una imatge de conjunt singular caracteritzada per la seva estructura compacta, amb el campanar que destaca per sobre d'altres construccions, i prats de dall, conreus abancalats o feixes que voregen el nucli urbà i el separen de les masses forestals. També destaquen altres nuclis que es diferencien per estar assentats a dalt de petits turons o cims, fàcilment visibles i que formen part de l'imaginari col·lectiu de la població. Aquest és el cas de la vila vella de Puigcerdà, amb el seu perfil inconfusible, enfilada sobre una modesta cinglera elevada a llevant del riu d'Aravó, o la vila de Bellver de Cerdanya, amb el seu antic nucli clos que s'aixeca altiu a la dreta del Segre, al bell mig de la modesta plana de la Batllia, oberta com una segona plana cerdana entre els estrets d'Isòvol i de Sant Martí dels Castells. Finalment, cal fer esment del perfil característic de Llívia, amb el seu nucli antic que s'alça als peus del turó del castell.

Altres petites especificitats, poc esteses a la unitat però molt valuoses, són els camps de fruiters dels voltants de Cereja, Talltendre i Prullans, i la vall de Meranges, amb els prats en pendent i els recs.

El patrimoni arquitectònic religiós és un dels principals **valors històrics**, i molt abundant en petites esglésies i ermites. Les fortificacions i viles closes també són comunes, malgrat que actualment tan sols resten algunes ruïnes. En el paisatge cerdà encara és present, a través del seu parcel·lari, les centuriacions romanes que es delimitaren des de

l'estratègica *Iulia Lívica*. D'aquesta època també es poden trobar els orígens de la disseminació dels masos cerdans al llarg de la plana, tot i que l'arquitectura d'aquests sigui de factura més recent.

Figura 13.27: L'església de Santa Maria de Talló és un dels temples més carregats de simbolisme i d'història de la unitat, dominant majestuosament el pla de Talló i tota la conca on se situa la vila de Bellver de Cerdanya

El mas cerdà és un dels elements característics de l'arquitectura vernacular. La major part de masies cerdanes van ser construïdes o transformades durant els segles XVIII i XIX. Es caracteritzen per tenir les diverses dependències, la casa, els estables, el paller, formant un recinte tancat amb el típic portal de pedra d'arc escarser, a diferència dels masos més antics que solen tenir portals adovellats de punt rodó. Els murs són de pedra nua i les cobertes, generalment a dues vessants, són de llicorella. Algunes cases -poques- encara conserven les típiques balconades de fusta. Uns dels elements més característics són les altes pallisses, amb columnes de pedra i embigat de fusta.

Carrerades, recs i passos fronterers completarien alguns dels elements emblemàtics dels paisatges històrics que encara perduren en els nostres dies i que posen de manifest la Vall Cerdana com a paisatge cultural construït al llarg de la història en un territori de frontera amb multitud d'invasions, aculturacions i intercanvis de tota naturalesa.

Al municipi d'Alp, hi ha l'església de Sant Pere d'Alp, on també hi destaca la Torrassa, torre de guaita de planta quadrada que defensava el congost de Malpàs, a prop de la Molina.

Al llogaret de Talló hi ha l'església de Santa Maria de Talló de planta trapezial i formada per dues estructures: l'absis del segle XI i la nau

més moderna. Les peculiaritats d'aquesta construcció rau en els contraforts, semicirculars i gens habituals de l'estil romànic, que daten del XII o del XIII, com la nau. Sant Andreu de Baltarga, datada al segle XI i molt reformada al segle XVIII, és un altre temple romànic a destacar. Al veïnat de Pedra hi ha Sant Julià de Pedra, de planta trapezial d'una

Figura 13.28: El temple de Sant Esteve de Guils de Cerdanya té unes línies arquitectòniques característiques del romànic cerdà que el converteixen en un edifici religiós de visita quasi obligada

Figura 13.29: L'aïllat polígon industrial de Bellver de Cerdanya, les grans pedreres i les traces de les pistes que permeten l'accés a aquestes són un valor productiu per la zona però amb un evident impacte visual en el paisatge

sola nau i absis semicircular, que data de finals del segle X. A Bolvir es troba Santa Cecília de Bolvir, construïda entre el XII i el XIII amb una sola nau allargada. La vila de Das fou fundada i fortificada des d'època romana i tenia com a objectiu estratègic el control del coll de Jou. No gaire lluny d'aquest poble hi ha Santa Maria de Mosoll, un senzill temple en el qual es trobaren diverses sitges en prospeccions arqueològiques. A Ger hi ha Santa Coloma de Ger, romànica però fortament transformada al segle XVIII; d'aquest temple es conserven alguns elements al Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC). A Olopte hi destaca l'església de Sant Pere, que formalitza un conjunt arquitectònic de grans dimensions, amb una portada que es diferencia de les de la resta per estar coronada per un arc apuntat en lloc d'un de mig punt. Del municipi d'Urtx cal anomenar el temple de Sant Miquel de Soriguerola, de planta rectangular i que ha mantingut la seva estructura original. Un dels edificis més destacables de la zona és Sant Esteve de Guils de Cerdanya. Es tracta d'un dels exemples més clars d'arquitectura romànica cerdana. L'església té una sola nau amb un absis semicircular i un campanar de cadireta amb tres ulls oberts a l'oest. És remarcable la decoració exterior de l'edifici, esculpida, i la portada de tres arcs de mig punt en gradació.

Altres elements arquitectònics importants a la vall són les restes del pont del Diable, d'origen medieval, a prop d'Isòvol, que tan sols conserva una de les tres arcades que el composaven. Destaca també la vila de Puigcerdà, amb el seu nucli antic de marcat caràcter medieval i que estigué fortificat, del qual tan sols queda el traçat dels carrers.

A Bellver de Cerdanya es conserven, però, algunes restes de l'antiga muralla i de les torres de defensa; el castell que presidia la vila ha desaparegut conservant tan sols l'antiga cisterna; també han quedat algunes restes del castell de Sant Martí, entre les que es troba una torre de planta quadrada i una sala allargassada. A Llivia també s'han conservat alguns vestigis de la seva fortificació, del fortí quadrangular tan sols resten alguns murs i una de les quatre torres circulars de defensa, construcció que data del XIII. Al mateix poble de Llivia hi ha l'església de Nostra Senyora dels Àngels, que compta amb bells retaules barrocs.

A Puigcerdà destaca el campanar gòtic de l'església de Santa Maria, que ha esdevingut un dels símbols del municipi de Puigcerdà. La base és de planta quadrada i forma una mena d'atri davant d'una de les portes del temple, la qual encara podem admirar, juntament amb la rosassa. Està feta amb "marbre d'Isòvol". La part superior del campanar, vuitavada, va ser construïda entre 1737 i 1776. Més recents són les cases al voltant de l'estany de Puigcerdà, un notable conjunt de torres d'estiueig construïdes a principis del segle XX. Es tracta d'edificis residencials aïllats, envoltats de jardí, i que responen als canons estètics del noucentisme.

Tradicionalment, el **paisatge productiu** s'ha situat a la plana, tanmateix

Figura 13.30: El llac de Puigcerdà és un referent de la capital de la Cerdanya i un pol d'atracció pel seu dinamisme turístic i comercial, tot un símbol per aquesta petita capital pirinenca

la transformació d'una economia basada en el sector primari a una de terciària ha desplaçat alguns d'aquests paisatges als vessants.

Pel que fa als **valors simbòlics**, la vall Cerdana ha estat, com moltes altres zones pirinenques, una terra de llegendes vinculades al paisatge. Se'n poden trobar algunes ambientades als castells de Bellver de Cerdanya i de Llivia; d'altres tenen una temàtica molt més màgica, com *la Roca Moguda* de Guils de Cerdanya, *la Creu del Diable* de Bellver o *la Burla del Gegant*, ubicada al Puig d'Urús. Destaca l'abundant nombre de rondalles dedicades a tresors perduts, com *la barra d'or de la muntanya de Guils*, *la maleta d'or d'Age*, *les monedes d'or del pla de Malamort*, *la campana d'or de Prats* i *el cofre de Meranges*.

El ventall de festes populars de la zona és bastant variat, algunes de les més destacades i millor acollides per la població són la fira de Sant Llorenç, celebrada a Bellver; el dilluns de Pasqua se celebra l'aplec de la font de Talló, que gaudeix de força fama, en el qual tenen lloc balls i cants tradicionals. Aquestes trobades socials tenen gran relació amb aspectes simbòlics del paisatge associats als productes de la terra i a la correspondència que en fan els habitants locals i visitants amb el sentiment de pertinença. Alhora, l'agricultura cerdana, forjadora de paisatge especialment a la plana, és la responsable de proporcionar alguns dels elements materials que alimenten aquest concepte espiritual del paisatge. Succeeix quelcom semblant amb l'imaginari col·lectiu associat a llegendes, històries i cançons.

Alguns llocs concrets tenen un valor simbòlic reconegut a nivell local, és el cas del parc de l'estany de Puigcerdà o de la muntanya del Carlit, visible des de la unitat.

Finalment, cal dir que el simbolisme modern ha estat responsable, en part, de les transformacions que ha experimentat la Vall Cerdana. L'associació entre la possessió d'una propietat immobiliària a la vall i l'obtenció de cert estatus social ha impulsat, en bona mesura, el creixement urbanístic de les segones residències.

Relacionat amb els valors productius, a la Vall Cerdana destaquen els distintius d'origen i qualitat agroalimentària, els quals van associats a determinats paisatges característics. Concretament, es tracta de les Denominacions d'origen protegides (DOP) del formatge i de la mantega de l'Alt Urgell i la Cerdanya.

Principals rutes i punts d'observació i gaudi del paisatge

L'amplitud i la lluminositat d'aquesta unitat de paisatge, sempre amb el rerefons de la impressionant muralla rocallosa de la serra del Cadí, sorprenen al visitant. El sistema de comunicacions per carretera cobreix tots els racons del fons de la vall i algunes carreteres secundàries s'enfilen pels vessants de solana i obaga i permeten assolir indrets des dels quals les panoràmiques sobre la unitat resulten espectaculars. Puigcerdà és l'autèntic centre neuràlgic de la zona i des d'on parteixen les principals carreteres que permeten l'accés a molts dels seus racons més insòlits. Des d'aquí surten l'N-260 cap a Bellver de Cerdanya i La Seu d'Urgell a través de la vall del Segre, l'E-9 cap a Alp i el túnel del Cadí, l'N-152 cap a la collada de Toses i la carretera que porta a l'enclavament de Llivia, antiga capital de la comarca.

Els principals itineraris d'interès paisatgístic són:

Plana i solana de la Cerdanya: Es tracta d'un itinerari circular per la vall Cerdana, amb un desviament vers Llivia, que permet apropar-se a dos dels grans tipus de paisatges preponderants en aquesta unitat, la plana i la solana. Des de Bellver de Cerdanya, seguint l'N-260 i podent visitar els pobles d'Olopte, All i Ger, arribem a Meranges, una antiga població que conserva l'aspecte rústic dels pobles de muntanya. La vila és, avui en dia, lloc de pas obligat d'excursionistes i objectiu principal pels amants dels paisatges simbòlics entesos a partir dels productes de la terra i la gastronomia. Des d'aquí, es pot realitzar una bonica excursió cap a l'estany de Malniu seguint un camí molt fressat que travessa una àrea de prats amb nombroses formacions de neret i boscos de pi negre i puja fins al refugi de Malniu (2.120 m). Des de l'estany hi ha una bona via d'accés al Puigpedrós (2.911 m), cim que representa un excel·lent mirador (núm. 106) de la Cerdanya. Per a caminants que desitgin alguna cosa més allunyada i tranquil·la, l'opció

que poden seguir, des del refugi, és el sender que arriba als estanys d'Engorgs, salvant el coll de les Mollereres. També és possible connectar amb Guils de Cerdanya per una pista forestal que es troba a mig camí, entre Meranges i el refugi de Malniu, recomanable per a vehicles tot-terreny.

Figura 13.31: El poble i la vall de Meranges són un punt d'atracció de visitants que cerquen els valors de l'alta muntanya cerdana, tant del fons de vall com dels indrets més elevats, especialment els estanys de Malniu i el cim del Puigpedrós

Figura 13.32: El bell xalet-refugi del CEC de la Molina, que ara amenaça de ruïna, testimonia els inicis centenaris de l'esquí a la Cerdanya i és punt de parada per gaudir de la Vall Cerdana més forestal, divisant grans panoràmiques de la plana i la solana des dels vessants de la Tosa d'Alp

De tornada a l'N-260 en direcció Puigcerdà, la ruta passa pels pobles de Saga, Bolvir i Guils. Aquest últim compta amb un dels més notables temples romànics de la Vall Cerdana: l'església de Sant Esteve de

GUILS. La vila de Puigcerdà, capital de la Cerdanya, es troba en un petit promontori dominant bona part de l'àmplia vall. Entre els nombrosos atractius del recorregut tradicional per la vila, cal destacar l'estany de Puigcerdà, la plaça Major i la torre del campanar. Molt a prop es troba Llivia, un petit municipi situat en un enclavament plenament en territori francès. Actualment la població té l'aparença d'una localitat turística i s'hi adverteix la proximitat de les nombroses pistes d'esquí de la Cerdanya francesa, ja que als darrers anys la construcció de xalets i apartaments ha estat intensiva. De la visita a la localitat destaquen l'església de la Mare de Déu dels Àngels i la seva conegudíssima farmàcia.

La vall de la Molina: Aquesta ruta complementa l'anterior de manera que permet visitar les denses obagues forestals de la Cerdanya, entre Alp i la collada de Toses. També des de Puigcerdà es pot emprendre la ruta que discorre a través de la N-152 i que arriba a Urtx, Alp i la Molina. Des d'aquí es pot accedir a la veïna comarca del Ripollès a través de la collada de Toses (1.800 m) o a la també veïna comarca del Berguedà passant pel coll de la Creueta (1.950 m), dos passos de muntanya que resulten grans miradors naturals de la Cerdanya.

GR-150, circular del Cadí: Aquest itinerari entorn a la serra del Cadí va des de La Seu d'Urgell a Alp, passant per Querforadat en el sector nord i per Tuixén al sud. És la millor manera de descobrir la imponent serralada i els contrastos paisatgístics d'ambdues vessants. En part coincideix amb el traçat de la ruta *cavalls de vent*, que recorre vuit refugis guardats del parc. El tram nord té algunes etapes en aquesta unitat de la Vall Cerdana, concretament la que va de Bellver de Cerdanya a Alp passant per Beders i Urús, i la que sortint d'Alp al coll de Pal passant per l'estació d'esquí de Masella. La variant GR-150-1 passa pel coll de Pal, Tossa d'Alp, coll de Jou, penyes altes de Moixeró, coll de Pendís, coll de Tancalporta, pas dels Gosolans, Puig de la Canal del Cristall, coll de Jovell, Josa de Cadí, coll de Josa i Gósol.

GR-11, sender del Pirineu: Aquest itinerari de gran recorregut, de 378 quilòmetres, que recorre els Pirineus per la seva vessant sud, des del Cantàbric fins a la Mediterrània, travessa el nord de la unitat passant pel coll de la Creu de Meians, Puigcerdà, Guils, Malniu i estanys d'Engorgs per passar a la veïna unitat de la Solana del Baridà.

GR-107, camí dels Bons Homes: Aquesta ruta ofereix la possibilitat de recórrer les rutes de migració que van utilitzar els càtars, entre els segles XII i XIV, quan fugien de la persecució de la Croada i la Inquisició. El camí va del santuari de Queralt al castell de Montsegur, ja a Occitània, creuant paratges amb viles medievals, esglésies romàniques i castells. Aquesta és una ruta que, a banda del seu vessant històric, circula per la zona protegida del Parc natural del Cadí-Moixeró. Es pot fer a peu, a cavall i en la majoria de trams també en BTT. La ruta travessa el Moixeró pel coll de Pendís, endinsant-se en la Cerdanya per Coborriu, Talló, Bellver i seguint en direcció nord per Talltendre i la vall de la Llosa.

Un cop es deixa enrere la cabana dels Esparvers, la ruta creua la frontera per la portella blanca d'Andorra.

De Talló a Prullans: Aquest itinerari a peu ressegueix un camí molt còmode que permet passejar pels paisatges agrícoles de la Baixa Cerdanya, el paisatge fluvial d'un tram del riu Segre força ben conservat i en règim de protecció, així com acabar a Prullans al peu de la solana de la Cerdanya, amb els característics prats regats pels canals i tancats per les files de freixes, vimeteres, salzes...

GUILS – Refugi de Malniu: Aquesta ruta a peu forma part del GR-11, el sender del Pirineu. La ruta, d'uns 12 quilòmetres, comença al bosc de Fontanera, una immensa pineda de pi negre alternada amb el bedoll i la moixera de guilla que li donen tocs de color groc i vermell a la tardor. Gràcies a la seva situació en un vessant d'influència atlàntica, la seva innivació és important, no obstant això, pocs indrets naturals de la comarca són tant acollidors com aquest. És una excursió variada amb vistes excepcionals de la Cerdanya, endinsant-nos al bell mig del bosc, acabant amb la sorpresa de l'estany de Malniu al mig d'una fondalada. Just davant gaudirem del roc de Lladres i a la dreta la serra Mascarella i Puig Farinós. Segons la llegenda, és en aquest estany on les bruixes i els bruixots es trobaven amb el diable i organitzaven els seus sàbats les nits de Sant Joan. Des d'aquí es pot anar al refugi de Malniu que té al davant l'estany Sec.

Figura 13.34: Els plans de Fontanera són de visita obligada a l'hivern pels amants de l'esquí de fons entre boscos oberts de pi negre, però també a l'estiu per aquells que gaudeixen de la circulació tranquil·la per les pistes forestals que recorren aquest indret i que permeten arribar fins al refugi de Malniu i Meranges

Altres itineraris d'interès paisatgístic:

La vila de Bellver de Cerdanya és una de les principals poblacions ceretanes i la segona més important de la vall. El municipi, que agrupa els antics termes de Talltendre i Éller, juntament amb els de Riu de Cerdanya i Prullans formen la Batllia, també anomenada «petita Cerdanya». Bellver es troba emplaçada sobre un promontori a la riba del Segre, al lloc on antany s'erigia el seu castell, del qual ja no en queden vestigis. En canvi, sí que es troben restes de l'antiga muralla i d'algunes torres defensives fetes construir pel rei Jaume I. Té un interessant casc antic, on destaca l'església de Santa Maria i Sant Jaume, d'estil gòtic. La plaça Major, parcialment porxada, conserva encara un aspecte medieval. La torre de la Presó, situada sobre la plaça del Portal, és una de les restes de l'antiga muralla que antany tancava la vila. Hi ha la possibilitat de realitzar una excursió molt interessant pujant per la vall de l'Inglà, el coll de Pendís i el coll de Trapa (nº 107), que és potser, entre molts, el millor mirador de la Cerdanya. El terme de Bellver de Cerdanya és un punt obligat de parada pels amants de l'art rupestre, amb un important conjunt pictòric repartit entre diversos jaciments declarats Patrimoni Mundial de la Humanitat per la UNESCO. L'Abric de la Vall de l'Inglà, que s'uneix als jaciments de les terres de Lleida amb aquesta distinció, està localitzat en un gran cingle rocós, d'uns cent metres de longitud, que presenta diverses cavitats i parets orientades a l'E-SE. En total, s'han individualitzat dotze figures que apareixen distribuïdes molt desigualment, algunes en petites cavitats i d'altres simplement a zones de paret pràcticament sense protecció. Aquesta és una bona mostra de la llarga relació entre les societats humanes i aquest paisatge, posat de manifest en els hàbitats troglodítics i els paisatges vegetals resultants d'aquesta dilatada interacció.

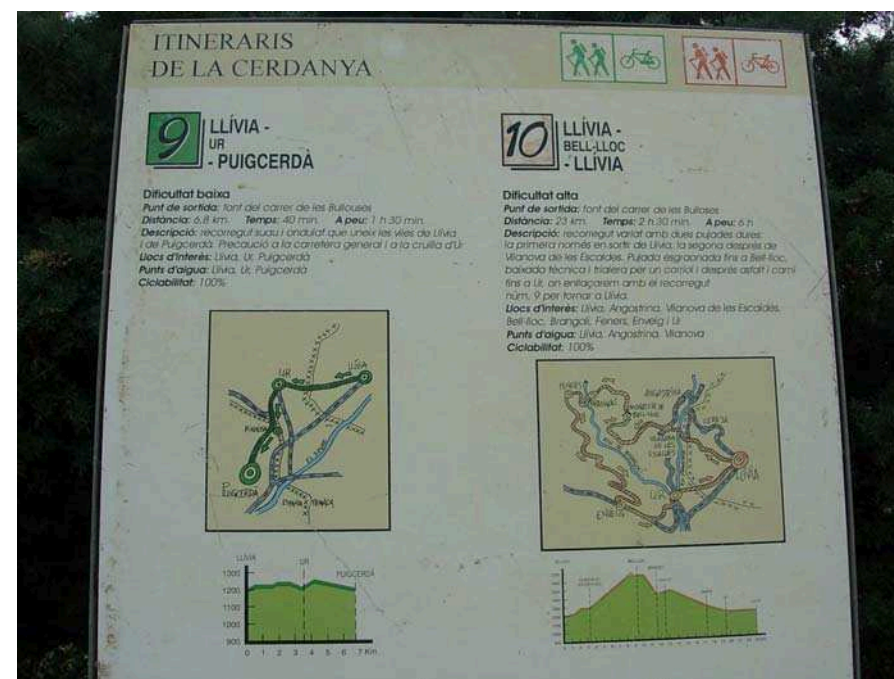

Figura 13.33: Només unes petites instruccions i idees són motiu per decidir-se a visitar els indrets més interessants de la Vall Cerdana en contacte directe amb el paisatge tot fent activitat física

Una altra possibilitat molt recomanable és la visita a Pi i la vall de Pi, enclavada al Parc Natural del Cadí-Moixeró. Des de la part alta de Bellver surt una estreta carretera que arriba fins a l'antiquíssima població de Talló, on és obligada la visita a l'església romànica de Santa Maria, que data del segle XII, amb decoració llombarda. A Santa Maria es venera la Mare de Déu de Talló, una talla romànica del segle XIII salvada providencialment de la destrucció durant la guerra civil. Prosseguint 1,5 quilòmetres a través d'una estreta pista s'arriba a Coborriu de Bellver, que en realitat és un conjunt dispers de masies. L'interès se centra sobre la petita església romànica de Sant Serni de Coborriu, consagrada l'any 1137, que forma un conjunt molt harmònic.

Una segona possibilitat des de Bellver, o des de l'àrea de servei de la boca nord del túnel del Cadí, és seguir la ruta que porta a Bor i a Pedra,

Figura 13.35: El nucli de Pi, situat a la Batllia de Bellver, és un punt neuràlgic de pas de diverses rutes per fer a peu i en bicicleta, sens dubte les dues millors maneres de conèixer a fons la vall Cerdana

i que comença en un desviament localitzat a 1,5 quilòmetres per la carretera de Bellver a Alp. La ruta permet gaudir d'una Cerdanya semioculta que, encara que és fàcilment accessible, gairebé sempre es troba poc concorreguda a pesar de l'assossec que es respira al bonic poble de Bor, que té una deliciosa església romànica, o del petit nucli de Pedra, amb la seva església, austera i enclavada sobre la roca.

A Bellver de Cerdanya, a més, també hi finalitza el sender de petit recorregut (PR) de la «ruta dels Segadors», que travessa el Cadí pel pas dels Gosolans, entre Gósol (Berguedà) i la pròpia vila de Bellver.

Aquesta unitat és ideal per recórrer-la en bicicleta de muntanya. Una d'aquestes propostes, d'una trentena llarga de quilòmetres de distància i amb punt de sortida a Prullans, és una excursió per la Batllia, subcomarca situada a ponent de la Cerdanya, al nord del Segre i a cavall de l'Alt Urgell, que té com a principal atractiu el paisatge de les riberes de l'alt Segre, els pobles, l'amplitud dels camps i la varietat de

valls forestals amagades que descendeixen de la serra del Moixeró.

Esquiar també és un esport que permet gaudir d'excel·lents vistes de la unitat. Les pistes de les estacions de la Molina i Masella són itineraris paisatgístics molt freqüentats per gent d'arreu de Catalunya amb múltiples miradors panoràmics, especialment en els punts alts on arriben els remuntadors.

A la Vall Cerdana també s'han implantat moltes empreses que ofereixen formes diferents de descobrir el paisatge. Destaquen els vols en globus o ultralleuger, que permeten una visió inèdita de la plana, la solana i la obaga ceretanes.

Punts d'observació i gaudi del paisatge

Els passos de muntanya que comuniquen la dues vessants de la serra del Cadí i del Moixeró són sens dubte els més destacats de la unitat degut a les àmplies panoràmiques que es tenen de la plana cerdana, la Batllia, el Baridà, les canals i boscos del Cadí, però també de les diferents valls que s'obren des del vessant sud. És el cas del coll de Trapa (núm. 107), amb vistes sobre la vall de l'Inglà i la Batllia, la collada de Toses (núm. 110), tant si hi arribem des de la carretera GI-400 o des de l'N-260, o la Tosa d'Alp (núm. 121), accessible des de l'estació d'esquí de Masella i des d'on es tenen insuperables vistes de la vall de la Molina i de les penyes altes del Moixeró.

Per altra banda, destaquen els miradors urbans de nuclis encimbellats, com els de Puigcerdà (núm. 108), el castell de Llivia (núm. 109) o Urús (núm. 114), per citar-ne només alguns. Des de tots ells es tenen àmplies panoràmiques de la vall del Segre, la plana agrícola cerdana i de les urbanitzacions que l'han colonitzat en les darreres dècades.

Dinàmica actual del paisatge

En relació amb la dinàmica actual del paisatge, hi ha hagut un transvasament de població activa ocupada des del sector primari als altres, sobretot al sector serveis. Aquest fet posa de manifest la construcció de nous paisatges associats al turisme, mentre que es descuiden els associats a la ramaderia o a les activitats forestals. Al mateix temps, les infraestructures es van extenent per la plana i van fraccionant el paisatge agrari.

El factor que més ha contribuït, en els darrers anys, a generar el paisatge actual de la unitat ha estat el creixement residencial, especialment el de segones residències, tot i que tampoc és menyspreable la proliferació d'establiments hotelers i de restauració arreu de l'àmbit. Tots els nuclis de població de la unitat han vist créixer els seus límits edificats, alguns seguint en bona mesura els patrons arquitectònics tradicionals de les cases de poble cerdanes, però d'altres

seguint criteris totalment mancats de qualsevol voluntat integradora amb les trames urbanes clàssiques. Fins i tot s'han donat creixements de nuclis completament aïllats de qualsevol nucli urbà antic, representant autèntics pobles de nova planta mancats, moltes vegades, de qualsevol tipus de servei pels seus habitants que, per altra banda, són visitants molt ocasionals en la major part dels casos; aquests nuclis esdevenen deserts durant la major part de l'any. Són allò que anomenem «pletes residencials», de les quals se'n troben uns quants exemples a la unitat, especialment a l'anella d'assentaments urbans que es desplega a solana i obaga de la gran plana entre Puigcerdà i Bellver de Cerdanya, algunes just al límit entre la plana i els costers limitrofs, com la Pleta de Saga, Sant Martí de Cerdanya, Queixans, el Vilar d'Urtx i Tartera, i d'altres enmig de la rica plana, com ara la Corona, la zona residencial del Golf, el pla de Prats i Beders.

Aquests nuclis aïllats suposen, en molts casos, un impacte visual notable donada l'homogeneïtat de la tipologia constructiva, que fa que es

Figura 13.36: Masos històrics i emblemàtics han vist acostar-se les noves àrees residencials als seus antics dominis sobre la plana. A la fotografia, el mas de la Torre de Cadell amb la urbanització de Beders al fons

percebi un paisatge repetit arreu, amb alineacions de cases i façanes dissonants amb les construccions tradicionals de la zona. Les trames urbanes de les noves urbanitzacions no s'integren en l'estructura tradicional dels nuclis antics.

Els tres nuclis que concentren la major part de la població de la unitat, Puigcerdà, Llivia i Bellver de Cerdanya, són també els que han experimentat creixements de caràcter més compacte i concentrat, exemplificat especialment per habitatges plurifamiliars que han anat apareixent al voltant dels cascs antics sense restar-ne els seus atractius. Tots tres casos són bons exemples de concentració d'activitats residencials, productives i turístiques que han sabut conviure sense ocasionar alteracions visuals irreparables. Tot i això, durant els

darrers anys, s'han anat produint creixements residencials de més baixa densitat que comencen a estendre's en excés al voltant d'aquests

Figura 13.37: Les extenses urbanitzacions del municipi de Prats i Sansor i els seus futurs creixements són una de les zones més dinàmiques d'ocupació de sòl de la plana cerdana, trencant per complet el model tradicional d'aprofitament d'aquest espai

nuclis, especialment a Llivia, al llarg de la carretera, a Puigcerdà, especialment pel sector nord i est de la vila, i a Bellver, sobretot per l'est, agregant ja l'antic nucli de Riu de Santa Maria i acostant-se al monumental nucli de Talló, situat al sud de la vila i del qual se n'hauria de mantenir separat.

Però, malgrat tot, són la major part dels nuclis de l'anella que envolta la plana cerdana els que han experimentat creixements notables, arribant, avui en dia, a fer perillar la individualitat dels mateixos, corrent el risc d'un desenvolupament futur que pugui arribar a formar una continuïtat urbana entre alguns d'aquests.

Menys importants han estat els creixements experimentats pels pobles que s'enfilen muntanya amunt que, cal dir-ho també, són els nuclis més modestos en dimensions i en població. Aquests nuclis es dediquen a la ramaderia de baixa intensitat i estan marcats per l'abandonament de les activitats primàries que, cada cop més, van quedant restringides exclusivament al fons de vall, a la plana. En termes generals, la dinàmica dels vessants, fins i tot al voltant d'aquests petits nuclis enlairats, és la de l'increment de la superfície forestal, la colonització d'antigues zones de camps i la transformació d'una petita part d'aquestes en pastures per al bestiar boví i equí, majoritàriament.

Per la seva part, la plana, tot i l'ocupació d'algunes zones per part d'urbanitzacions, camps de golf i un aeròdrom, segueix mostrant una vitalitat agrària notable i les explotacions agro-ramaderes contribueixen

a oferir un contrapunt al paisatge residencial i forestal de la unitat de gran interès i valor. Algunes activitats (polígons industrials, extraccions d'àrids o pedreres) se situen també en les zones planeres amb un notable impacte visual. És el cas del polígon de Bellver de Cerdanya, no situat estrictament enmig de la plana al·luvial del Segre però totalment aïllat i desvinculat de la trama urbana del nucli. En oposició, el teixit agregat del polígon industrial de Puigcerdà, lligat a la vila i a l'entorn de l'estació ferroviària de la línia de Barcelona a la Tor de Querol permet

Figura 13.38: La carretera que arriba a Llivia des de Puigcerdà s'està convertint en tota una avinguda flanquejada per apartaments, botigues i establiments de restauració que fan difícil albirar la majestuositat del nucli antic de la vila

integrar construccions en el paisatge cerdà.

Les estacions d'esquí alpí de la Molina i Masella han jugat un paper decisiu en la dinàmica econòmica, social i també paisatgística de la unitat. Aquestes estacions han transformat completament els vessants septentrionals del Puigllançada i de la Tosa d'Alp, que és un dels referents visuals de tota la unitat. Els serveis de tot tipus, els sistemes de remuntadors mecànics i l'activitat immobiliària associada a peu de pistes, han estat alguns dels factors que més han alterat el paisatge d'aquest indret del sud-est de la unitat. La zona ha evolucionat seguint les pautes d'un urbanisme heterogeni, desagregat i de molt baixa densitat, que ha anat ocupant ràpidament un territori de gran interès forestal. Els nuclis més propers en són bons exemples, és el cas d'Alp, Urtx, Prats, Das i Urús. En un altre extrem queda l'estació d'esquí nòrdic de Guils-Fontanera, molt menys concorreguda i de propietat municipal. També cal tenir present que la demanda de places hoteleres i de segones residències ha impulsat la fusió i l'increment del nombre de pistes d'esquí en les estacions de la Molina i la Masella. Cal recordar

que, en aquest punt, el Parc Natural del Cadí-Moixeró comparteix límit amb aquestes instal·lacions.

D'altra banda, les activitats tradicionals del sector primari han anat perdent pes econòmic, en benefici, sobretot, del sector dels serveis. L'agricultura i la ramaderia concentraven només un 7% de la població ocupada de la unitat el 2001 (el 2,18% tan sols al terme de Puigcerdà). Tanmateix, una bona part del territori és ocupada per pastures

Figura 13.39: La proliferació d'apartaments i xalets associats a l'activitat de les estacions d'esquí alpí de la Molina i Masella ha fet aparèixer algunes construccions amb un elevat impacte visual i poc integrades en l'entorn

permanents i per terres llaurades que són regades per mitjà de la sèquia de Puigcerdà, que desguassa a l'estany homònim. Es conreen cereals (blat i sègol), farratge, patates, horta i fruiters, bàsicament pereres, que marquen els trets característics del paisatge agrícola de la plana cerdana. Aquesta pèrdua d'importància de l'agricultura contribueix en la degradació del mosaic agrari al voltant dels nuclis de població.

Per la seva part, la ramaderia és força important, especialment la de bestiar boví i equí, de caràcter extensiu i responsable del manteniment dels espais oberts de pastura en l'entorn forestal, però a la vegada de la important superfície de prats de dall a la plana que doten la vall de verdor. També es manté una cada cop menor cabana de vaques lleteres, i cal destacar que s'han implantat diverses granges de grans dimensions amb poques mesures d'integració paisatgística.

Actualment, l'activitat industrial ha esdevingut relativament escassa, tot i que cal considerar les petites indústries que encara existeixen a la vila i a d'altres poblacions de la unitat. Aquestes indústries ocupen poc espai, però tenen tipologies constructives que difícilment s'integren en

el paisatge: naus de dimensions importants, volums polièdrics i cromatisme de tons aliens a la zona. En aquest sentit, les concentracions urbanes a l'entorn dels nuclis més importants mitiguen, en certa mesura, l'impacte que provoquen enmig de prats o a peu de carretera.

També són importants altres impactes relacionats amb les infraestructures com poden ser els tallafocs de les línies d'alta tensió que creuen les grans masses forestals del sud de la unitat, els impactes visuals i acústics de les carreteres N-260 (Eix Pirinenc) i E-9 que acullen un elevat volum de trànsit, o les pedreres actives i abandonades, situades al marge dret del riu Segre, entre Olopte i Prullans. També

Figura 13.40: Els vessants de la Tosa d'Alp són un gran pol d'atracció pels aficionats a l'esquí alpí i una forta base de l'economia cerdana, però també són un focus d'impactes visuals i acústics, a més de generar una mobilitat amb vehicle privat molt elevada i una despesa energètica realment considerable

destaquen els impactes relacionats amb la sobrefreqüentació turística, que provoquen l'erosió i pèrdua de sòl per activitats poc respectuoses amb l'entorn (pistes forestals amb pas de vehicles tot-terreny, quads i motos), o l'impacte de la hiperfreqüentació turística de certs indrets de gran valor natural de fàcil accés (zones altes del Moixeró, obagues de Saltèguet i boscos de Guils).

En relació als riscos geològics, cal dir que el sistema de falles que ha donat lloc a aquesta depressió intrapirinènica és d'edat miocènica i ha manifestat certa activitat sísmica (com el terratrèmol de 1428 i altres de menys intensitat i magnitud). Aquesta activitat neotectònica, tot i que esporàdica en el temps, cal tenir-la en compte en la qualificació del risc a la unitat, ja que algunes de les seves manifestacions encara són perceptibles en el paisatge, com la inclinació del campanar de Santa Eugènia de Nerellà.

Les esllavissades no presenten grans magnituds i normalment estan associades als materials quaternaris que recobreixen els vessants.

Figura 13.41: La inestabilitat dels terrenys propers a les falles que delimiten la plana cerdana ha fet que el campanar de Santa Eugènia de Nerellà presenti aquesta notable inclinació

Els únics llocs on hi ha despreniments és sota els cims calcaris on, tradicionalment, l'absència de poblament i de vies de comunicació anul·lava l'existència del risc; tanmateix la construcció de la pista d'esquí de la Masella en aquests paratges ha fet canviar aquests paràmetres, tot i que en casuístiques poc probables.

L'altre factor de risc que modela el paisatge vegetal i geomorfològic dels Pirineus són les allaus, però es necessiten gruixos importants de neu per al seu desencadenament. Aquest fet no és massa freqüent a la Vall Cerdana. La innivació hivernal més important i durable se circumscriu a les cotes més elevades, que estan prou allunyades dels fons de vall habitats. Només algunes edificacions de Meranges podrien trobar-se en situació de perill en anys de molta acumulació de neu. D'altra banda, els vessants forestals que poden experimentar allaus es troben en serres d'altituds modestes, com la del Moixeró i, per tant, l'acumulació de neu generalment és insuficient per què aquesta es constitueixi en modeladora del paisatge.

Altres riscos associats als interfluvis són els que generen els processos erosius, i aquests sí que han jugat i juguen un paper important en l'estructura del paisatge pel seu impacte visual i cromàtic. Les àrees de sòl nu, però, es troben en roques toves i aquestes només es localitzen al pla o als seus marges. És per això que la majoria de *badlands* se situen a la perifèria de la plana cerdana o als petits turons del seu interior. Són processos endegats a partir de la desforestació de la vegetació natural produïda en el passat i que actualment tenen un dinamisme circumscribit dins el perímetre de l'àrea erosionada. En general, el risc associat a l'erosió dels sòls ha disminuït amb el pas del temps degut al procés d'abandonament de l'agricultura i al tancament, per part de la vegetació natural, dels espais oberts.

Finalment, cal parlar del riu Segre. Aquest ha estat el gran constructor del paisatge de la plana en temps geològics quaternaris, però també històrics. Del riu i els seus afluents s'extreu l'aigua que ha permès mantenir el paisatge agrícola verd i productiu d'aquesta comarca, però a la vegada hi ha hagut una relació ambivalent respecte a la vulnerabilitat dels territoris situats a la seva riba. Aquest és el motiu principal d'absència de poblacions arran de riu, ja que al risc periòdic d'inundacions en temps passats, calia sumar-hi, la mala qualitat de les terres.

Una important franja entre Llívia i Sant Martí dels Castells està subjecte a crescudes amb recurrència de 50 anys. Alguns sectors d'aquest tram es van endegar arran de les inundacions de 1982, però la major part de la ribera manté la protecció natural del bosc. Aquest és un tret distintiu que ha fet que bona part d'aquest sector estigui subjecte a protecció, donada la riquesa del paisatge natural que s'hi desenvolupa. En qualsevol cas, l'absència d'obres hidràuliques a la part superior de la conca, exceptuant el llac embassat de Lanós a la capçalera del Querol, implica una gran cautela a l'hora de mantenir lliure d'edificacions i activitats permanents les àrees potencialment inundables, com les zones baixes del camp de golf de Fontanals de Cerdanya o dels càmpings de Bellver i la Solana de Segre.

Possible evolució del paisatge de la Vall Cerdana

Preveure la futura evolució del paisatge cerdà és una tasca complexa i no lliure d'un bon nombre de conjectures. En aquesta prospectiva cal tenir present la futura evolució dels sistemes naturals associats a les oscil·lacions climàtiques en els diferents estatges altitudinals, la incidència en les precipitacions i règims hídrics i la dinàmica dels ecosistemes, especialment en les àrees protegides i de menor pressió humana. Per una altra banda, i tant o més important, són les tendències en l'economia comarcal. La viabilitat del sector econòmic primari, especialment l'agrícola i ramader, i el dinamisme del sector turístic i de serveis per tal d'implantar o no un model hegemònic en el territori.

La discontinuïtat del mantell nival genera alteracions a les espècies

que en depenen, la reducció d'aportaments hídrics al riu provoquen problemes de creixement d'algues i manca d'oxigen que alteren de forma important els paisatges fluvials; també cal destacar l'assecamment de la vegetació a l'estiu, que incrementa el risc d'incendi. Aquests fets de caire climàtic, sumats a les inèrcies dels paisatges als vessants condicionades per l'abandonament d'activitats i la naturalització del paisatge, poden crear un seguit de situacions noves de difícil predicció.

En aquest sentit, la velocitat de transformació del paisatge dels vessants és molt diferent entre la solana i l'obaga. Tenint en compte una situació jurídica del planejament que difícilment canviarà en els propers anys: la solana és un PEIN des de la cota 2.000 m, l'obaga forma part del Parc Natural del Cadí-Moixeró des de la cota aproximadament 1.300 m, i entre ambdues hi ha tot un seguit de connectors a proposta del Pla Territorial de l'Alt Pirineu que, a priori, haurien de garantir unes bones pràctiques en la gestió del paisatge de cara al futur, ja que, fonamentalment, afavoreixen les dinàmiques naturals enfront a l'artificialització del paisatge.

Amb aquestes premisses, la taxa d'aforestació espontània a l'obaga és d'un 0,55% anual mentre que a la solana es troba en valors d'entre el 0,03% i el 0,1% anual en les exposicions més eixutes i de sòls més pobres. El resultat a mitjà i llarg termini, a la obaga del Moixeró, podria significar que el bosc de pi roig baixés de la cota 1.300 fins a la 1.000 en poc més de 20 anys i es consolidés en una massa important en uns 30 anys. Sembla que la tendència és més estable o lenta a la solana, exceptuant els torrents o zones de major humitat, on els caducifolis guanyen terreny amb relativa facilitat.

Però l'altra cara de l'aforestació espontània és l'increment de biomassa que pot ser vulnerable als incendis forestals. El mapa d'impactes mostra un important incendi recent a Queixans, però n'hi ha d'anteriors

Figura 13.42: La competència pel sòl de la plana de la Cerdanya s'està decantant en favor de les urbanitzacions de molt baixa densitat i dels camps de golf que representen un greu impacte sobre una de les planes agràries més riques dels Pirineus

Figura 13.43: Aquesta és una imatge paradigmàtica de l'evolució que està prenent el paisatge de la plana de la Cerdanya. L'aforestació dels vessants més propers als nuclis, l'abandonament de l'activitat agroromera i el creixement urbanístic de segona residència de baixa densitat

a la serra de Gavarret i a la Roca Gran, al Moixeró; altres, de grans dimensions, a la vall del Querol, fora de l'àmbit, indiquen que el risc hi és present i que pot augmentar en el futur, a mesura que les masses forestals s'aproximin a la plana i es posin en contacte amb els factors d'ignició.

Quant als paisatges de les activitats econòmiques, sembla clar que la Vall Cerdana continuarà amb l'especialització com a centre turístic i residencial i les activitats associades no experimentaran grans canvis. Les pedreres entre Olopte i Prullans, que han fornit de material el sector de la construcció, amb diferents períodes de concessió de l'explotació, continuaran formant part del paisatge de la solana. També les estacions d'esquí de la Masella i la Molina han incrementat de forma important les instal·lacions en els darrers anys i tenen ara restringit el creixement pels límits que els imposa el parc natural; tanmateix

Figura 13.44: Les pedreres de la solana de la Vall Cerdana generen beneficis econòmics i notables impactes visuals i acústics al mateix temps, en una activitat que tindrà continuïtat però que segurament es farà més eficient tancant-se les més aïllades i mal comunicades, quedant abandonades i sense restauració

s'estudia la connexió i l'impuls de la petita estació del coll de Pal, de titularitat municipal de Bagà, que podria ampliar encara més els complexos existents.

El més preocupant és la viabilitat de l'activitat agrícola i ramadera i les repercussions en el paisatge. La Vall Cerdana és una de les unitats de paisatge amb l'agricultura en millor posició per afrontar els reptes de futur dins dels territoris de muntanya. Tanmateix, les tensions en el preu del sòl provocades pel mercat immobiliari en els darrers anys han fet trontollar algunes explotacions, que han desaparegut o han reduït la seva superfície. Aquest és un risc que continuarà viu en el futur.

La proposta del Pla Territorial de l'Alt Pirineu i Aran de cara a un escenari de futur a mitjà termini marcarà en bona mesura l'evolució del paisatge construït. Les línies mestres del Pla se centren en la proposta de tot un seguit d'estratègies de desenvolupament urbanístic que es dirigeixen, principalment, en els caps dels dos sistemes d'assentaments urbans que coexisteixen a la unitat, com són Puigcerdà i Bellver de Cerdanya. El Pla proposa per a Puigcerdà una estratègia de concentració del major potencial de creixement de la unitat per raons de capitalitat, accessibilitat infraestructural i aptitud de sòl. Bellver de Cerdanya i Riu de Santa Maria, que per la seva proximitat es consideren en la mateixa unitat urbana, són el pol principal del subàmbit de la Batllia i han d'acollir el potencial de creixement del mateix.

Figura 13.45: Bellver de Cerdanya podrà acollir un creixement potenciat a partir del planejament vigent que pot posar en entredit el manteniment del seu caràcter dominant sobre el Segre i la plana de la Batllia, podent-se estendre cap a l'altra riba del Segre i cap als petits nuclis a migdia de la vila

Per a Ger i Guils de Cerdanya, al nord de la plana, que han crescut mantenint les característiques de la trama urbana original, i Urús i Alp al sud, per la seva posició i aptitud de sòl, es proposen creixements moderats. Al sud del nucli d'Alp, entre aquest nucli i el de Das, s'estableix un separador urbà dins del qual s'admet la possibilitat d'estudiar la ubicació d'un equipament turístic (balneari, peu de remuntador), però

no un creixement residencial. Per la seva part, per a Bolvir, que ha crescut molt en habitatge de segona residència durant els darrers anys, es proposa una estratègia de canvi d'ús i reforma interior per tal d'afavorir la diversificació i el reequipament de la trama urbana i poder oferir serveis tant als residents com a la població estacional que atreu.

Altres nuclis de població principals de l'anella que formen els assentaments de la plana, com ara Das, Urtx, All i Isòvol, han de seguir una estratègia de reequilibri. El mateix passa amb els nuclis d'Age, vinculat amb Puigcerdà, i amb Meranges, Prats, Prullans i Riu de Cerdanya, tots ells caps de municipi.

Per a la resta de nuclis de població d'aquesta unitat, més petits, més allunyats de les vies principals i situats en entorns montans, es proposa consolidar el sòl urbà o urbanitzable existent, si es pot per mitjà de tipologies d'habitatge més compacte que responguin a models de cases de poble entre mitgeres seguint l'alineació dels carrers, similars als models d'edificació tradicional dels nuclis rurals antics, encara que la seva finalitat sigui per a segona residència.

Un cas a part és el de Mosoll, que és un nucli dispers que per la seva extensió i posició territorial a la plana cerdana ha de mantenir aquest tret distintiu sota el règim de sòl no urbanitzable.

Per a les urbanitzacions d'implantació moderna del Raval del Castell, Residencial Golf, Tartera, Queixans, el Vilar d'Urtx, la Pleta de Saga, la Devesa de Saga, Sant Martí d'Aravó, la Valira, la Corona i les Pereres, així com també pel polígon industrial de Bellver i les urbanitzacions del Pla i de Beders, el Pla proposa una estratègia de consolidació.

Per a la Molina i Masella, al sud, es proposa completar els sòls urbanitzables més consolidats i replantejar l'ordenació urbanística que tenen, buscant solucions que combinin la concentració dels aprofitaments urbanístics en models d'edificació més compactes i eficients en el consum de sòl, alliberant sòl classificat de naturalesa forestal, promovent usos turístics per damunt dels residencials i equipant el teixit d'elements estratègics com pàrquings i equipaments que permetin a aquestes dues polaritats consolidar i incrementar el paper d'activitat econòmica d'interès nacional que tenen i desestacionalitzar l'oferta.

El sistema d'infraestructures de mobilitat i transport també es presenta com un dels escenaris de canvi en un futur a mitjà i llarg termini, especialment pel que fa a la carretera E-9, que connecta Puigcerdà amb l'Eix del Llobregat i l'àrea metropolitana de Barcelona a través del túnel del Cadí i amb França a través del túnel del Pimorent. Per aquesta via es proposa un condicionament del traçat entre el túnel del Cadí i Puigcerdà i una proposta indicativa de nou traçat entre la capital i la frontera francesa paral·lel a la línia ferroviària de la Tor de Querol. També hi ha una proposta de nou traçat entre Puigcerdà i Ripoll a través d'un

futur túnel de Toses i un traçat pel fons de la vall del riu d'Alp. Paral·lelament, es proposa el condicionament de la degradada línia ferroviària de RENFE, que comunica Puigcerdà i la Tor de Querol amb Barcelona, al llarg de tot el seu traçat per la unitat.

Avaluació del paisatge

Debilitats:

- El menor pes econòmic de l'agricultura en els últims anys està comportant la pèrdua de diversitat paisatgística.
- L'elevada construcció de segones residències seguint una tipologia constructiva bastant homogènia que fa que es percebi un paisatge repetit arreu i sovint banal.
- La creixent especialització en el sector turístic, principalment vinculat als esports d'hivern, comporta una hiperfreqüentació de determinats espais en períodes molt concrets i la creació de deserts demogràfics temporals en els nous assentaments.

Amenaces:

- Increment en la pèrdua del paisatge agrari de l'àmplia plana, pels creixements urbanístics dels petits nuclis repartits per aquesta i les urbanitzacions de nova planta totalment aïllades,

Figura 13.46: El traçat de la línia ferroviària de Puigcerdà a Barcelona presenta mancances tan flagrants, com aquesta al seu pas pel Vilar d'Urtx, que requereix actuacions imminents que poden canviar la vida i la fesomia d'alguns pobles

a més de diverses activitats que amenacen cada cop més la pràctica de les activitats agràries (camps de golf, aeròdrom de la Cerdanya, plantes extractives i de tractament d'àrids i infraestructures viàries).

- L'abandonament o transformació de les activitats i les terres agrícoles més productives i la desestructuració del mas cerdà com a unitat de producció i gestió del paisatge.
- La degradació, per manca de conservació, de les carreteres i pistes d'accés als nuclis de població més aïllats i petits.
- La creació d'una massa forestal molt extensa al sector meridional de la unitat, en zones on en el passat hi ha hagut

Figura 13.47: La llunyania de pobles com Cortàs respecte la capital de la comarca i les principals vies de comunicació ha conduït a la pèrdua accelerada de la població d'aquests nuclis

incendis forestals. El bosc monoespecífic d'edats homogènies no es gestiona adequadament i s'inutilitza dia a dia per la pràctica ramadera, al mateix temps que l'increment de la biomassa reté i evapotranspira aigua que no va a parar als petits cursos d'escàs règim nival.

- La proliferació de segones residències en nuclis de molt petites dimensions, que doblen o tripliquen la superfície del casc antic.
- La pèrdua del poder d'atracció de visitants per part de l'estació d'esquí nòrdic de Guils-Fontanera a causa de la seva orientació a solana i el progressiu augment de la cota de neu.

- L'impacte paisatgístic potencial de les ampliacions de les instal·lacions de les estacions d'esquí.
- La constitució de noves vies de comunicació.

Fortaleses:

- Un paisatge de gran vàlua estètica i històrica i que a la vegada és, en bona part, funcional, en un territori dinàmic de muntanya.
- La combinació de l'espai agrícola d'altitud més extens de Catalunya amb els cims, que sobrepassen els 2.500 m, que l'envolten, li atorguen un seguit de característiques úniques en els paisatges pirinencs. Aquests són de gran interès per la producció agropecuària de qualitat i/o ecològica amb denominació d'origen i per al turisme desestacionalitzat que no cerca exclusivament el paisatge com un gran parc lúdic temàtic.
- És una unitat amb molt bones comunicacions que permet donar a conèixer amb facilitat els paisatges als visitants i alhora connectar els habitants amb la resta del país i estats limítrofs.
- La gran diversitat del paisatge agrícola, amb elements dels paisatges històrics, desapareguts en d'altres contrades rurals productives, però a la vegada amb gran potencial de futur degut al regadiu i a la combinació amb la ramaderia.

Figura 13.48: La fortalesa del sector agrari perd força com a única font d'ingressos, però el turisme rural pot ajudar a mantenir el paisatge agrícola i l'arquitectura de grans masos de la plana com aquest, el Mas Montagut, a Fontanals de Cerdanya

- El paisatge lluminós de la Vall Cerdana és una barreja entre els rigors del clima de muntanya i les bondats del clima mediterrani. A diferència d'altres valls pirinenques habitades, aquesta no perd la intensitat de la llum en els dies més curts de l'hivern.

Oportunitats:

- Mantenir la imatge de conjunt tradicional i la compacitat dels nuclis rurals que han estat menys alterats, evitant la implantació de construccions que desfigurin el perfil urbà o de noves urbanitzacions aïllades.
- Propiciar un canvi de model de creixement urbanístic per tal de minimitzar la pèrdua dels valors del paisatge amb la transformació del sòl.
- L'esquí nòrdic (Guils-Fontanera) i altres activitats lúdiques esportives poden esdevenir una alternativa vàlida a l'esquí alpí.
- La promoció d'activitats respectuoses amb l'entorn i la promoció d'activitats no vinculades a l'esquí ni a les vacances d'estiu pot ajudar a atraure visitants i a desestacionalitzar l'oferta turística.
- Donar a conèixer el patrimoni arquitectònic dels nuclis de Puigcerdà, Bellver de Cerdanya i Llúvia, així com el patrimoni romànic i els seus entorns.
- Recuperar camins i pistes per a realitzar recorreguts a peu i en bicicleta i incrementar la xarxa senyalitzada de senders que connectin o no amb rutes conegudes dels GR i del camí dels Bons Homes. Aprofitar les excel·lents panoràmiques que es tenen des de les zones elevades que envolten la plana.

Figura 13.49: El mosaic agrari de la plana al·luvial del Segre encara conserva nuclis com Talltorta, on els petits horts encara es treballen, contràriament al que ha passat a la majoria de nuclis de la unitat, on s'han perdut

Objectius de qualitat paisatgística i proposta de mesures i accions

Els objectius de qualitat paisatgística (OQP) i la proposta de mesures (criteris) i accions que s'exposen a continuació són específics d'aquesta unitat de paisatge. Igualment, també són d'aplicació els definits per a tot l'àmbit territorial de l'Alt Pirineu i Aran continguts en els capítols 13 i 14 de la present memòria (volum 1). Els poders públics i privats, així com els agents socials i la societat en general, han de vetllar pel compliment d'aquests objectius de qualitat paisatgística. El llistat de mesures (criteris) i accions són una proposta per assolir els OQP.

Objectius de qualitat paisatgística

- 13.1 Uns paisatges de la plana cerdana que mantinguin l'agricultura com a principal ús del sòl, enfront a d'altres usos que transformen el territori sense gairebé cap criteri d'integració en el paisatge agrari.
- 13.2 Un paisatge a l'entorn de Puigcerdà que eviti la ruptura dràstica que es produeix entre la façana perimetral de les construccions i els entorns agrícoles, així com la desarticulació paisatgística que suposen els polígons industrials i de serveis disposats sense criteris d'integració paisatgística. D'altra banda, evitar l'efecte barrera i d'encerclament, entorn al nucli, de les vies de comunicació actuals i les previstes en el futur.
- 13.3 Uns paisatges de les obagues amb especial contenció del creixement de la massa forestal, a través de l'obertura de clarianes per a la pastura i el lleure, i amb una gestió forestal encarada a la plurifuncionalitat del bosc, incloent les masses forestals dins els límits del Parc Natural del Cadí-Moixeró i destacant l'avetosa de Riu i els extensos boscos de pi negre de Guils.
- 13.4 Uns paisatges de la solana que recuperin, en la mesura del possible, el patrimoni històric dels recs, camins i altres estructures del paisatge que s'estan perdent sota un mantell continu de matolls i mantinguin les característiques del perfil urbà de pobles compactes a mitja vessant com Tallendre, Ordèn, Éller o Cortàs.
- 13.5 Un sistema d'itineraris i miradors que emfatitzin les panoràmiques més rellevants i permetin descobrir i interactuar amb la diversitat i els matisos dels paisatges de la Vall Cerdana.
- 13.6 Un paisatge de la Vall Cerdana amb presència de patrimoni històric (masies, ermites, esglésies, castells) valoritzat i vinculat amb el seu entorn. Destaquen Santa Maria de Talló, Sant Pere d'Alp, Sant Andreu de Baltarga, Sant Julià de Pedra, Santa Cecília de Bolvir, Sant Pere d'Olopte, Sant Esteve de Guils, Nostra Senyora dels Àngels de Tírvia, entre altres, a més del Pont del Diable, la vila closa de Puigcerdà o les restes del castell de Bellver.

Criteris i accions

Propostes de criteris i accions dirigits prioritàriament a la protecció

- 13.1 Conservar l'estructura de recs a l'entorn de la plana cerdana, especialment els que recullen les aigües dels rius i torrents que baixen de la solana i l'obaga de la Cerdanya.
- 13.2 Protegir els boscos de ribera, particularment els dels voltants del riu Segre, per tal de garantir la seva funció ecològica i paisatgística.
- 13.3 Conservar el conjunt de paisatges agraris d'elevat valor productiu i estètic creats per la *cloxa cerdana* que pel seu gran valor cultural han de continuar mantenint el seu caràcter.

Propostes de criteris i accions dirigits prioritàriament a la gestió

- 13.4 Recuperar les varietats de cultius i races animals autòctones com a ensenya d'un paisatge ben adaptat al medi montà. A la vegada, pot ser un important valor en el paisatge per a d'altres activitats econòmiques relacionades amb el sector terciari turístic (turisme rural, gastronomia, fires, etc.).
- 13.5 Evitar la desaparició a mitjà i llarg termini de l'activitat agrària. El paisatge cerdà no és un paisatge que es pugui conservar sense la pagesia.
- 13.6 Consolidar i fomentar les DOP de formatge i mantega pel seu vincle al paisatge dels prats de dall.
- 13.7 Promoure entre diverses institucions i entitats públiques i privades fórmules de protecció i gestió dels paisatges d'interès agrari de les petites planes al·luvials lligades als principals cursos, a més dels espais agrícoles singulars (*cloxa cerdana*), per tal de garantir-ne la conservació i promoció.
- 13.8 Conservar i fomentar la presència de les tanques verdes i arbrades a les parcel·les agrícoles, que són un dels elements característics del mosaic en camps de cultiu de la plana.
- 13.9 Relligar el paisatge urbà i el periurbà amb solucions paisatgístiques de tipus arquitectònic i urbanístic que difuminin el gran contrast que es dona a l'actualitat entre la ciutat i l'entorn i que no es recolzin en els elements viaris com a únic criteri de separació.
- 13.10 Establir fórmules urbanístiques que permetin relligar o donar algun tipus de continuïtat als espais verds urbans (parcs, places, passeigs, etc.) respecte els espais agrícoles i forestals circumdants, especialment als nuclis més poblats, com Puigcerdà i Bellver de Cerdanya.
- 13.11 Emfatitzar la funció dels prats i la seva estructuració al voltant dels nuclis rurals conformant uns determinats i característics patrons que es van repetint a les diferents unitats d'alta muntanya. En aquest sentit, adequar i promocionar el mirador paisatgístic d'Urús, on s'observen els prats de dall, realçant les característiques d'aquests paisatges i la seva funcionalitat en la ramaderia local.
- 13.12 Revaloritzar el patrimoni històric associat als cursos fluvials, especialment els canals de reg, pel seu valor històric i cultural.
- 13.13 Senyalitzar les vies de comunicació que creuen les principals àrees representatives dels paisatges dels prats de dall (la GIV-4033 i la N-260 d'Alp a All), informant dels valors naturals, estètics i històrics d'aquests paisatges.
- 13.14 Fer tot el possible per reduir el trànsit prop o a través de nuclis de població, però sense generar greus cicatrius en el territori.
- 13.15 Acompanyar el procés natural de reforestació espontània a les obagues, potenciant la vocació forestal d'aquests espais però cercant altres usos del paisatge que no es limitin als esports d'hivern o a la freqüentació turística.
- 13.16 Cercar fórmules d'integració amb el contrastat paisatge del parc natural que envolta els equipaments i les pistes d'esquí de la Molina i la Masella, que minorin la irrupció de nous artefactes (llacs artificials per a la fabricació de neu, obertura de pistes amb maquinària pesant, urbanitzacions a peu de pistes poc integrades en l'entorn, etc.).
- 13.17 Procurar que els petits horts de Puigcerdà i Bellver de Cerdanya estiguin ben inserits al lloc, que els materials que el conformen siguin respectuosos amb els elements del medi natural i coherents amb els valors paisatgístics del seu l'entorn, i que l'activitat productiva dirigida a l'autoconsum pugui coexistir amb les activitats de caràcter social, lúdic o educatiu.
- 13.18 Cercar a la solana de la Cerdanya espais que ajudin a disminuir la pressió que suporta la plana, tot fent possible la recuperació de paisatges històrics i la generació de nous paisatges. Dins de la contenció que marca el Pla Territorial de l'Alt Pirineu i Aran, permetre el desenvolupament dels petits

pobles a la solana amb criteris paisatgístics que suposin un trencament definitiu amb els models imposats al pla. Aprofitar les condicions naturals d'aquests paisatges per a la producció local i limitada d'energia solar, i reactivar els recs per a una gestió de l'aigua que afavoreixi la continuïtat dels paisatges arbrats de caducifolis i les pastures en el «bocage» dels vessants.

- 13.19 A la Vall Cerdana, a més dels valors naturals, hi ha un important patrimoni edificat de gran valor. És el cas de les fortificacions i viles closes, carrerades, recs i passos fronterers i altres exemples de patrimoni religiós de l'edat mitjana. És necessari gestionar i mantenir els edificis patrimonials pel seu valor identitari i paisatgístic, i com a eina de promoció turística i de valor productiu.
- 13.20 Incentivar la promoció mancomunada supramunicipal de polígons industrials i terciaris per tal de minimitzar l'ocupació de sòl i la fragmentació paisatgística.
- 13.21 Evitar al màxim la fragmentació física, visual i social en el paisatge de les noves infraestructures viàries, les variants de Puigcerdà i el futur Tunel Toses, i d'aquelles existents en zones de *closa cerdana*.

Propostes de criteris i accions dirigits prioritàriament a l'ordenació

- 13.22 Estudiar la possibilitat d'establir normes urbanístiques que s'adeqüin a les trames i tipologies arquitectòniques tradicionals de la Cerdanya. Establir criteris referents a volums, acabats, cobertes, obertures, etc. i unificar criteris per a tota la unitat.
- 13.23 Els nuclis compactes a mitja vessant de Meranges, Gréixer, Talltendre, Ordèn, Cortàs, Èller i els nuclis encimbellats de Puigcerdà i Bellver de Cerdanya presenten una fesomia singular d'estructures i perfils característics, perceptibles des de determinades àrees i recorreguts, els quals constitueixen fites paisatgístiques que tenen una relació directa amb els respectius fons escènics. En aquests casos el desenvolupament urbà tant de rehabilitació com de nova obra ha de respectar aquests perfils o imatges i impedir, a través del planejament urbanístic, l'aparició d'elements volumètrics que els desfigurin.
- 13.24 Impulsar l'elaboració d'estudis d'impacte i integració paisatgística per els projectes d'infraestructura viària de les variants de Puigcerdà i el futur Tunel Toses i als projectes de noves infraestructures o ampliacions de les existents en zones de *closa cerdana*.
- 13.25 Evitar en el possible que noves infraestructures lineals i/o energètiques o altres elements aliens pertorbin l'estructura original i la panoràmica visual dels fons escènics i els cims presents a la unitat; especialment dels més emblemàtics com el Puig de Llivia, les Soquetes, les penyes altes de Moixeró i la Tossa d'Alp i els fons escènics referits al mapa 13.2 del final de la unitat; i promoure la seva protecció com a zones d'abast visual i impressores de caràcter al paisatge.
- 13.26 Promoure la integració paisatgística de les instal·lacions vinculades amb els terrenys agrícoles limítrofs amb la trama urbana.
- 13.27 Recolzar el mas cerdà com a centre de les explotacions agroramaderes i afavorir, mitjançant polítiques públiques agràries i ambientals, el model agrícola de la Cerdanya, on es combinen els camps de conreu, la ramaderia semiintensiva i les unitats d'explotació petites i mitjanes encarades a la producció amb marca de qualitat i d'identitat territorial.
- 13.28 Adequar els paràmetres urbanístics referents a les edificacions industrials i de serveis per tal de minorar l'impacte visual i d'ocupació del sòl a la plana a l'entorn del turó de Puigcerdà, a la vegada que oferir solucions de millora paisatgística per que el contrast amb les explotacions agrícoles i entorns naturals no sigui tant gran.
- 13.29 Estudiar la possible creació d'un Parc Agrari de la plana cerdana.

- 13.30 Vetllar per la correcta aplicació de la normativa arquitectònica proposada en el Pla Director Urbanístic de la Cerdanya però donant un pas més enllà per a millorar l'encaix dels paisatges urbans històrics amb els contemporanis.
- 13.31 Avançar, mitjançant figures de planejament, cap a la compactat de les àrees residencials de nova planta de baixa densitat, evitant una major dispersió de les urbanitzacions actualment existents i passar a un model més compacte, de compleció i de relligament al teixit urbà, que afavoreixi les continuïtats paisatgístiques urbanes i limiti l'ocupació de nous sòls.
- 13.32 Catalogar els masos cerdans de la plana i les bordes de les zones elevades i establir la normativa per a la seva correcta rehabilitació.
- 13.33 Promoure la urbanització compacta.
- 13.34 Restringir la localització de construccions i àrees especialitzades en sòl no urbanitzable en espais agraris que presenten patrons de *closa cerdana* al costat del riu Segre i dels seus afluents.
- 13.35 Localitzar les noves implantacions de polígons d'activitat econòmica en àrees de creixement amb continuïtat amb les trames urbanes o de polígons ja existents i evitar la formació de façanes amb una exposició visual directa a les vies de comunicació per tal d'impedir l'efecte carretera-aparador. Evitar la dispersió d'aquests «complexos» en el territori, combinant la maximització de l'accessibilitat amb la minimització de l'alteració en l'estructura del paisatge.
- 13.36 Considerar àmbit d'actuació prioritària l'ordenació paisatgística de les activitats comercials associades als eixos viaris amb incidència visual (àrees de servei, edificis, productes exposats a l'aire lliure, instal·lacions adjacents, retolació, etc.), sobretot en els accessos als nuclis urbans d'Alp E i W, Quiexans N i S, Prats i Sansors, Vilallobent W, el Vilar d'Urtx E i W, Bellver de Cerdanya E, Bolvir W, Beders, Baltarga E, Das E, Prats E, La Molina, Prullans, Puigcerdà S i E, Ger E, Pi. Impulsar projectes d'integració paisatgística en els accessos esmentats.
- 13.37 Vetllar pel manteniment de la vocació agrícola de les àrees que envolten els espais protegits, atesa la seva funció d'àrees de transició, des del planejament territorial i urbanístic.
- 13.38 Promoure una xarxa d'itineraris paisatgístics i de miradors accessibles a peu o amb vehicles, on la percepció i interacció amb el paisatge és més àmplia i suggerent: es tracta dels miradors del coll de la Trapa, la Tosa d'Alp, la collada de Toses, Urús, Puigcerdà i castell de Llivia, els itineraris motoritzats de la plana i solana de la Cerdanya, entre el Cadí i la Tossa Plana de Lles, la vall de la Molina i la plana i solana de la Cerdanya, i els no motoritzats de la Transpirinenca en BTT, GR-107 camí dels Bons Homes, GR-150 circular al Cadí, GR-11 sender del Pirineu, la Transpirinenca en BTT, Guils-Refugi de Malniu i Talló-Prullans. Aquesta xarxa hauria de rebre, allà on correspongui, les actuacions necessàries de condicionament, senyalització, manteniment i difusió per tal de potenciar la funció de facilitar la percepció dels valors del paisatge i el coneixement del territori.

